

ЈЕДНЕ МЕЋУДНЕВИЧКЕ СУБОТЕ

(ПИСМО ИЗ НИША)

Јелена Јоб. Димишријевића

Мила моја Ж.,

Ти ме молиш да ти опет дођем са својим мухабетли-
нством из славнога града Ниша; па зашто ти не бих
жељу испунила? Тежи је хатар по сила, с тога ћу ти
се јављати каткад из града овога;
из града, коме често узвикују тур-
ске каде: „Цанум Ниш, јаврум
Ниш! Оф Ниш, срма ђумиш *)!“

Али шта ћу? Чиме ћу по-
чети, кажи?

Да ли опет коју о харемима?

Не. А, што велиш, — што
је много, много?

Па да о чем бих, кад ничега
„тазе“ не знам?

Али, наћи ће се.

Баш ћу ти, сво, писати нешто
о јучерашњем назарном дану, о
једној међудневичкој суботи, што
нађе себи места у души мојој крај
осталих успомена из овога града,
који каде називају чистим сре-
бром.

Међудневнице су: дан суботни.

Пођох с девојком од куће
још у осам, да купим на нијаци,
како веле Нишлике, једно друго,
па и штогод за зиму, јер „зима
иде као оштра сабља.“

Дан је лан; сунчеви су зраци топли као усред лета;
Нишава промиче брзо, а површина јој је глатка као огле-
дало (мало „по књишки“), јер нема таласића, којих је
вазда кад бесни кошава, што ти каткад не да ока отво-
рити, нити те пустити да пређеш преко Нишаве на ону
страну, или отуда у моју Београд-махалу; гугутке гу-
гучу, као у прве пролетње дане, а ја, идући, бројих по
колико пута узастопце гукне једна, па кад избројих више

од седам, обрадовах се, јер сам од ханума чула да је ово
на лепо време.

Дођох на мост; видех да је у вароши пуно, и с му-
ком се узех гурати кроз гомиле сеоскога света; зану-
шавајући уши од шкрина воловских кола и рике једнога
магарца, с ђумуром, што отвори уста баш кад ступи на
мост, као да се раздрага шћумом Нишавиним, или му дође
воља да поздрави град у који носи стоку (робу) не само
за многе кухине, но и за одаје, стоку којом се пеће пу-
нити само земљани мангали, но и они големи од бакра,
с ручицама у облику полумесеца и звезде...

Прођох мост, па пођох кра-
јем, све крајем, јер се бојим во-
ловџа, презам се од најмањег шу-
ма, па ме зазор да когод не спазе.
Минух с муком, осврћући се сваки
час, мимо воденицу, ону проклету
воденицу што припоможе бесној
Нишави да изиђе из свога корита,
месеца маја, и да нас опозивко
уплаши и оштети. На њену су ли-
цу неколики дућани, пиљарнице,
камо је воћа увек много, у ово
доба године највише.

Поред гуња, крушака, јабу-
ка, шљива, бресака, грозђа, му-
шмула, оскоруша, итд., има и зу-
беница. Ама и пихово време би
и прође, као и време Белог Ме-
мета, кога ће поменути Нишлија
где је много сеоскога света, па
макар шта било.

Кад дођох до дућана с меком
робом, тамо до грађанске касине,
чух једнога чапкуна чирака (ше-
грта)... Али што га називам чап-

куном, када ми једном баш његов газда рече:

— Ће да вика муштерије, нема чаре; ако ги не
вика, ће си изручи ћутек, как'в неје изручаја ни татко-
вога му татка татко.

Дакле чух од тога чирачета ово:

— Елате и ви, стринке и невесте! У нас је стока
јакно добра. Ја какву си је цвећку назарила оваја, — и
показа руком на једну селанку, што пошаше у руци цвет
од бела и црвена тула, са зеленим од хартије изрезаним
листићима, који вреди, брат брату, — десет пара; но не-

Алфред Јенсен шведски књижевник.

*) Душо Нишу, итиче Нишу! О, Нишу, чисто сребро!

мој мислити динарских десет пара; не, у нас, нарочито на пијаци и по оваквим трговинама још иде по чаршијски.

„Колико ли је дала за њега?“ помислих, а у том ће ова мени:

— Ја (види), госпоја! Убав ли је? Не ли сам дала много?

— Колико си дала?

— Да викаш да сам дала паре, неје. Дадо си, ете, за њег' десет јайцети... Купи га на з'лву ми. Девојче, мило га: нека се закити с њега кад појде у лозје-брање.

„Десет јаја! а јаја су и данас ваљда по девет или десет пара једно,“ помислих, али јој не смедох рећи да је скупо, јер би се, без сумње, вратила и напала чирате, а оно би после мене, и то жешће по њега и газда и газдарица и ова преварена муштерија.

— Бак! бак (гледај, гледај)! Обрни се поза себе, — рече ми стара П. ханума, смејући се. И она се беше упутила пијаци.

— Чему се смејеш, ханум? — упитах је и узех се освртати.

— На онуј свилену амрелу сас црвену грању... Јок, смејем му се на сахибију... Не ли је шашаво, Бога ти?

А знаш ли, драга, шта је?

Жури се пијаци једна цуначка сељанчица са својом другом, или јетрвом — ко зна шта јој је — и једним старцем, ваљда свекром; на плећима јој љуља; на левом рамену обрамца и на њој две велике котарице пуне грожђа; у десној јој је руци разанет сунцобран.

Занета реткост. Многе овдашње сељанке носе сунцобрано, па чак сам видела где га неке и у колу отворе, али овако...

Да је жива јадна госпа-Кара Гроздановићка, Чардаклијска, бивша управна чланица Нишке Подруж. Ж. Друштва, па да види ову с „амрелом“, не би ли рекла: „цилизана је, па за тој.“ (Јер на једној нам седници предложи: „Да си купимо цивилизан дивит, јербо госпоје бутајећи перо у шише, прљају си прети.“)

— Тако ти вера! — узе буза — луд ли си, ели ћеш топрв да лудујеш? Зар ти је малко љуља, и у њума дете, сенетке, и у њија гројзе, но ти треба чак и амрела?... Приличи ли ти тој, Бога ти?

— Приличи ми, како на вас, каде, о-хо-хоо! Има, ете, једна недеља: ја се врћем из град над вечер, а оне оду из чаршије с отворену амрелу, и ако је слунце зашло одамно*)... о-хо-хооо!

— Срам те бија што се смејеш!... А кад копаш носиш ли амрелу или матику?

— Ама што ти је тебе, кадо, за невестину ми амрелу? — упита старац срдито испречивши се према хануми.

— Неје ми ништо, аме што је резил, резил је.

— Резил! Украла га неје, отела га неје. Резил! К'да си је резил овој, а што ли је бил, кадо, оној, к'д један, у ваше време и влас', ете од вашинци доодеше у наше село, па си јоште од вратнице узне та вика: „Домуз-соји 1) Бре гиди! — спрајате ми обед... ете онуј нај-голему кокошку, погачу, баницу... Спрајате поскоро — гладан сам!“

*) И у Солуну и у Цариграду многе бузе носе отворене сунцобране, и кад није сунца; јер њим закладе лице од „грешних очију.“ 1) Свињско племе.

Ханума је застала, па вели:

— Мора да вика — господар ви је.

— Господар? К'да је бил господар на село, заш, се задевал око селске невесте? Јес, тако ми две очи, задевал се! Једанпут се беше испружил како нас, ете, у лавовнику пред кућу ми, па јечи, јечи, како да га је, од нас долеко, голема болес' фатила, па тек домаћице ми — она си, знаш, ништо туј работеше — тек на њума: „Николето! Мори Николето, ела! Донеси ми воду, посипи ме... ђ! а! — огањ... А ја, како сам бил у собу, па сам си разбрал овој, узел сам татков ми ништољ, наместил сам га на пенџер, па салте чекам да појде Николета, домаћица ми, сас воду при тој куче, бега... Море да је салте отишла при њега, убил би и њума и њега — па ајде те преко границу... Беше ли овој, кадо, резил, ели ти нешто још по лошо?

— Домаћица ће ти знаје. Ће се сети, ако је стара... знајем да је постара од тебе, — одговори када, а од ове приче не застиде се. Кад се почне о негдашњим чифлацима и чифчијама, и ова се поноси и горди, као и остале друге њезине.

— О, мори госпооо! — узвикну она друга сељанка смејући се. Па берем да ми друшка овој уработи јоште у село, ама неје. Отвори ју овде, у Јагодан-ма'лау, а кроз село се вадеше сас њума од селски кучићи.

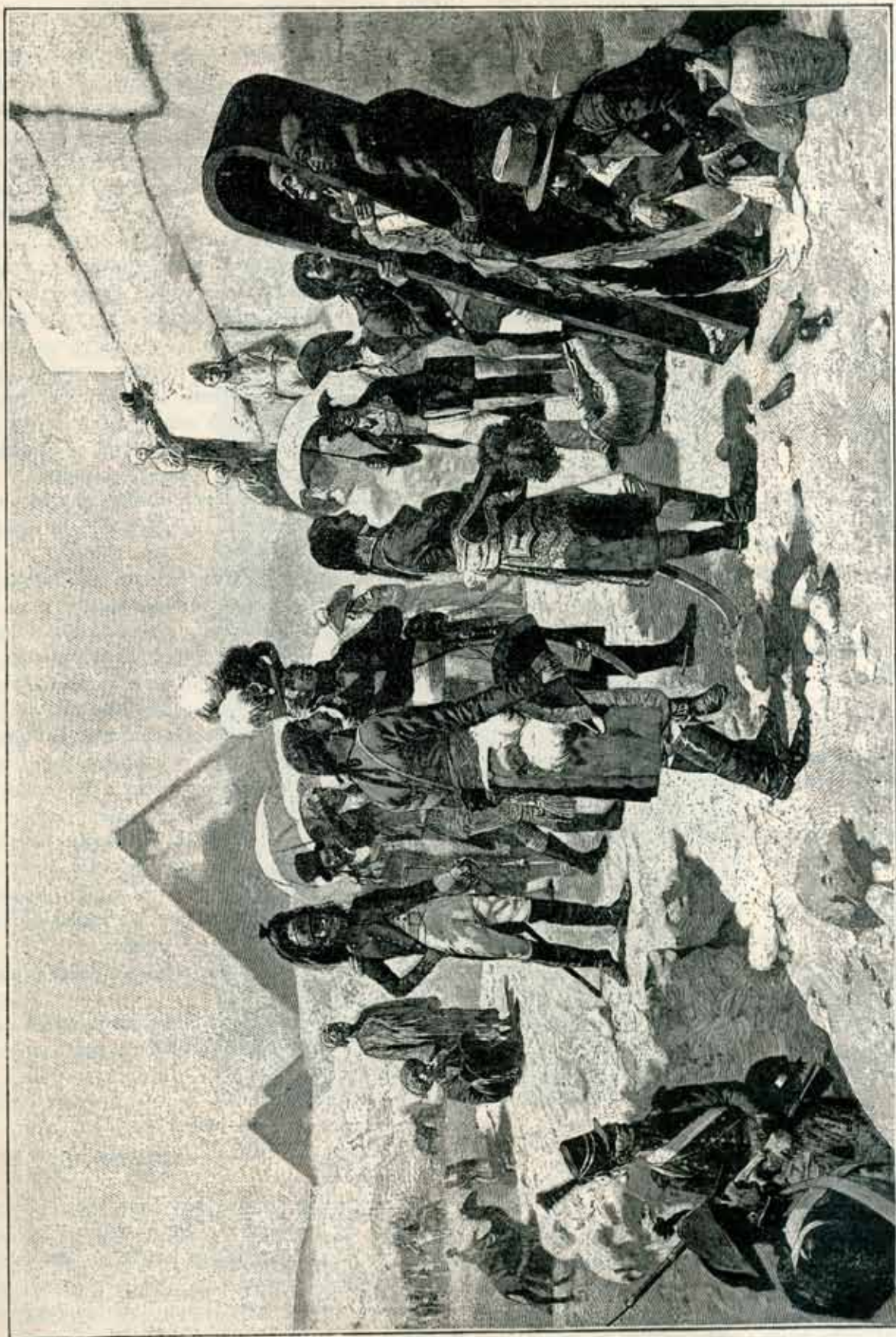
Другарица је прострели очима и похита за свекром, који се упути пијаци.

Кад дођох на Паша-Цамију, ја видех да је пијаци врло велика. И ако је ова јесен много сиромашнија, управо сирота, веома сирота наспрам својих срећних претходница, ипак је на пијаци доста и грожђа и бресака и гуња и некаквих крушака воденаца; па сочива, пасуља, грашка, венаца црвених наприка; па сира, масла, бутера, милерама; па јаја, кокоши, ћурака, гусака, пловки, а по која гица промодила њушку из вреће па тако тужно цичи, као да зна да ће оставити овај свет бели, тек што је на њ дошла.

Сир, воће и вариво продају готово само сељаци и сељанке, а живину и јаја још и по која сирота Нишлика, Цигани и Баваћанке из села Александровца. Ове последње продају и „бутера“ па и „милерама“.

Мало даље одавде стоје фијакери, а између њих и овога што већ побројаш отегао се дугачак ред дрвенарије, као: политираних столова и малих сточића, па четири ноге, па и на три, од ораховине, што се од некога времена, како изиђе некаква књига о спиритизму, спиритистама клањају, погађају године, доводе духове умрлих, и шта ти ја још знам; баш такви сточићи као они што прорекоше неким госпођицама да ће се удати још по Ускресу, а оно ево га већ и „лојзе брање“, а оне још не метнуше зеленога венца на главу... Па ту је и лених столица, од ораховине — али оне не умеју зборити с духовима — и ковчега, дрвених жлица, малих и варјача, па кутија за дуван и кресалице, итд. Поред дрвенарије још је и разних кесица, за новце и сахат, израђених од ситних ђинђуха. Крај робе стоје њени мајстори, осуђеници Нишкога Казн. Завода, а иза ових чувари с пушкама.

Млађе сељанке, тј., девојке и невесте скоро доведене, обукле се у чисту промену, закитиле се цвећем из својих градина, а и онаквим, као што је онај цвет купљен за десет јаја. У понеке је на глави, поред цвећа, многих

Наполеон у Египту. Слика Морис Оранж.

хрангулија и којекаквих ђинђуха са жутелацима, а ко-
виље се дигло у вис, за читав један чеперак, па и два.

По оделу ђеш познати из којег је среза које де-
војче, невеста, баба. Лепо је видети Моравку девојку у
њеној белој, па и шареној сукњи, поширокој и дугачкој
готово до гњата, коју је сама откала и сашила, у као
снет белој кошуљи и свидену, црвену, плаву или зелену
јелеку, што се очешљала као градско девојче у две пле-
тенице, обмотане око главе, и закирила се само малом
китом цвећа. А друге... Из појединих села женски је
свет за чудо; јер им је на глави толико којечега, да је
за дивљење како се све то може носити, нарочито на са-
борима у жарке летње дане, кад се јури у коло од једне
вечерње па до друге.

Кроз светину се гурају грађани, госпође и господа,
нарочито пензионари; пазари се, а двосмисленим речима
нема краја, као ни крупним шалама. Ко је крив — вели
се — што свака реч реп има...

Пођох да упитам једну сељанку за јаја, а тек ће
неко два мене:

— Мувају се, бутају се, мори госпо! Овија су селци
баш како говеда.

Окренух се.

Једна стара Нишлика држи у руци два пилета и
дрхти, како би сама рекла, као око Водице (Богојав-
љења), и ако је веома топло.

— По што су ти пилићи, бабо?

— Шес' гроша, чедо.

Погледах у њу, па у пилиће, па опет у њу, и —
купила сам их, и ако су лаки као перца а цена им није
мала. Познала сам по њеном тужном лицу, по оделу да
је пука сирота; видела сам да је болесна. П... Могао
ли би се човек оглушити ње?

— Еј!к ејде да денизе ат: бал'к бизмезисе — халк
бил'р (учини добро, баци га у море: ако не зна риба —
зна Творац), — чу стару Ш.-Хануму, ону хануму што
дираше сељанку за „амреду.“ Нисам спазила да је крај
мене... Задовољно погледа и мене и бедну старицу,
па оде...

— Што дрхтиш, бабо? — упитах Нишлику?

— Грозница, чедо. Ама не ли ме зафаћа у овија
дни, неће си ме остави скоро... Фала ти!... Бог нака
ти да здравје!... И пилићи су ми убави, мани се! У
здравје да ги изручаш с'с домаћина ти, с'с чедо... Имаш
ли си деца, ћерко?

— Немам, бабо.

— А, ђ — јаз'к (штета)! Не ли си ги ни имала,
ели...

— Нисам имала.

— А, ђ — јаз'к!... Мене си ми Господ поклони
једно готово по' старос. Кевче ми је убаво девојченце,
ама пушта сиротиња, мори госпоод, та си је жудна за
све ништо: и за аљинку и за промену, и за једно друго.
Оди си завалија (јадна) салте на једно сукно (сукњу)
и на кошуљку. Работи дом чарапе, чипке, па ја прода-
вам; ама од тој мала фајда: тике колико да несмо без
леб, и да не одимо, да прошћаваш, салте голе. Слаба
фајда, а по надницу не смем да гу пуштам, ели ти такој
нигде под ајаак... Чуваја Бог!... Не смем. Видиш
как'в је свет стануја!... Све си зборим девојчету ми:
„Боље, ћерко, сиротиња, ного срамотиња.“ А што је
вредна, мани се!... Ете она си је и тија пилчићи оно-

дила и ранила. Ако су малецни, убави су та виће нема.
У здравје да си ги изручаш!

— Фала! Нека ти је живо и срећно то твоје Кевче!

— Амин, да Бог да! И твоји нака су си живи!...

Ожани збогом, госпо, и фала ти, фала...

— Збогом, бабо. —

Приђох сељанкама; а оне? Готово ниједна ни да те
погледа, а то ли да ти штогод понуди. Многе су чак су-
рове. Откуда то? Какве ли су биле у време турско према
онима што им беху господари и захтеваху од њих као
онај бег: најбољу кокошку, баницу, итд. Какве ли беху
наспрам мусломана? На што питати? Видела сам их
кад метанишу пред каквим седим Турчином или старом
кадуном; додирују им уснама руке, скуте... Али не.
Није тако. Не метанише пред Турчином — тамо где сам
ја видела — продавалица с нишке пијаци; не љуби руку
кадуну Срикиња сељанка; и једно и друго чини: мајка
или сестра, јер верује да ће седи Турчин, отварајући
Лал'а (звезду), начинити да јој чедо оздрави; нада се да
ће јој болна сестра, добивши кадунину хамајлију, напу-
стити постељу, из које већ неколико месеца не устаје.

По овоме не могу и не смем судити, какве су биле
некада насупрам Турака и њихових харема.

А, напослетку, оне нису овакве кад им се отиде у
кућу. Да бих потврдила ово, казаћу ти нешто у две
три речи.

Познајемо се с једним сељаком из Лалинца, па му,
на његово често позивање, одосмо једном, и то сад о Св.
Илији. Њега не беше дома, а његова нас домаћица до-
чека веома лепо, ако нас и не познаје, спреми нам кра-
сан ручак, угости нас што боље може. Кад стадох јести
баницу, дигох главу да похвалим ону која ју је месила;
загледах се у очи сељаковој домаћици, познадох у њој,
па своје изненађење, жену — што ме једне суботе на
пијаци, кад пазарих с њоме, почасту „красним речима“,
баш као данас у својој кући баницом.

На пијаци су, мислим, за то овакве, што не смећу
с ума с каквом су муком приуговориле робу, коју су
нам донеле на продају, и још за то, што држе да је у
нас много новаца, који се даје, по њихову мњењу, на-
шим људима „салте што су господа“.

— По што су ти пилићи? — упитах једну, при-
шавши јој.

— Руска ми је млада како капка, а ми си гу, ете,
дадомо, — збори једној својој друзи, а мене тобоже
не чује.

— По што пилићи? — понових, па их узех из њене
руке, да видим јесу ли тешки.

— Чифт шес' гроша, — одговори ми не погледавши
ме, па настави:

— Момче гу је јако милувало; ми на несмо знали.
Милувало гу, та мани се. На седењке, ете, сад ми ка-
зују, куде несам била ја, но јетрва ми, све је при њума
седел, сас њума зборил...

— Што ђеш, мори Петрије, младиња? — прекиде
је она.

— Оћеш ли четири гроша? — рекох ја.

— Не мож'. Ама си и добре паре уземо за де-
војче ми.

— Петнаес' банке.

— Неее. Таман дваес', па све нове, како да су ју-
черке извадене из машину.

— Безбеди. Не ли викају што ги неки прави у Матејевац.

— Правил ги неки пут; ама га уфатише, те си га докараше (дотераше) у кале (град).

— Оћеш ли четири и по?

— Једанпут рекну... Не ли си чула, Петријо, да ми претељ отиде да стросвати газда-Дену?... Он ће си ни је Руске стари сват.

С овом се не пазари, помислих, па приђох другој, што имађаше пред собом две велике котарице грозђа и на разастрој љуљци — дете. Седи мало мушкарче, ваљда годишњаче, материн војник, и откида предњим зубићима

— јер других и нема — врхове од симита. Доле је само у пртеној кошуљци, горе у цицаној антерици; па пожицама су му дебеле, шарене чарапе; кошуља му се зајукала високо, те му се чак виде пуначка, бела стегна. Очију је пр-них, обрашчића опалених, испод шарене капе на челу вири му свиона косица, бела као у старца.

Чучнух крај њега, хтедох да га омилијем и пољубим, па се тргох, јер угледах на капи главицу бела лука, некакав жути новац (да никад не добије жутицу), камо је прилепљено мало воска и неколико влакна његове косице, плавих и зелених крупних ђишћуха и суху погу од некакве птице. Па већ кад се вели да има злих очију, што не би ова млада мајка метнула штогод од урока на главу свога, овако лепога чеда, кад буде везују на машину за шав: малу нарочито за ово направљену секирицу, да би пресекле „зле очи“ па поред секирице бели лук, па уроке...

Но и буде су жене. Има и људи који се боје урока. На пример, ако и-када уђеш у један велики дућан овде, подигни очи (не и главу, да не опази сајбија), па ћеш видети наред тавана тринаста чуда: да не би когод злих очију зачудио се пазару. А што јест, јест: у тој је трговини такав пазар, какав од срца жели сваки продавац.

И дете лепо, па и грозђе јој је врло лепо, али ја је не упитах по што је, но одох даље.

А зашто?

Гледати лепо мушкарче, што онако слатко гриска симит, а не омиловати га, било ми је немогуће; а да га омилијем, неће му мајци бити право. Кад отиде кући,

па јој чедо „приписка“, она ће рећи да сам га ја „уро-чиди“, па ће имати злу вољу на мене; неће се сетити, а да је когод и подсети, неће веровати, да јој је лепо чеданце онако голишаво озебло.

Одох другој што стојаше поред својих котарица с грозђем, и плетијаше чарапе.

— Ама си вредна, брѐ! брѐ! па т'к ни на пијан не мож' без работу, — дириу је један Нишлија.

— Што ти је теб' за моју работу? Заш' не г'лаш своју? — подвикну му она.

— Лелке, туго! Е дин си вредна! — опет рече онај, па се насмеја и оде.

— Але ли га, да би га, суртук! Заш' се за-дева? Што му је њем' за моју работу? Несмо си ми како оваја грађанке, но работимо у њиве, у лојза, а чарапе овакој, теке кад ни падне...

— Одакле си? — упитах је ја.

— Из Каменицу, — одговори доста благо, али ми ни она не понуди своје „стоке“.

Садох се те откидох једно зрно, поједох га. Грозђе јој је крупно, зре-ло, слатко као шећер.

— По што га дајеш?

— Ђутуре ли га и-скаш или онакој?

— Онако.

— Два гроша кило.

— Наонако!

— Наопоко, на лице тој ти је.

— Може ли по ше-сет пара?

— Па јес. Ја сам си лојзе огрђала, откривала, окопувала, заламала, бра-ла; пекла ме звезда; била ме киша, па да га дадем тебе бадијав, што се сна-цираш по грацку ладовин-ку и сувотију.

— Па ја као рекох да не стојим.

— Што ти теб' мука ако стојим? На пут ли сам ти?

— Ниси ми на путу, ама ко велам да се не мучим. Она се грохотом насмеја и рече:

— Туго, тужице, жал гу за мене!

— Па дабогме да ме је жао.

— Е не ли те је жал, прочати овуј артишку, види колико сам си дала за овеј две сепетке дор сам улегла у град, — збораше тихо, пружајући ми једну малу хартију.

Кад видех, она ће:

Ружица. Сликао Е. Ваас.

— Виде ли? Ете ти гу пуста трошарина! па како ћу, сестро, да ти дадем по доле?... Јок, неће.

По за дуго се погађасмо, и најпосле га даде по седамдесет пара.

Купих и неколико пилића и јаја, па све послах с девојком кући, а ја остадох да је сачекам за Арнаут-Пазар.

(СВРШИТЕ СЕ)

* * *

На трошном чуњу без крме и наде
У мени вера губи се и мре;
Ја ништа више не верујем, ништа,
Ил' боље рећи — ја верујем сеп.

НА трошном чуњу без крме и наде
Полазим самац у овај свет;
У даљној магли па животном путу
Удеса чудних свио се сплет.

У мени вера губи се и мре —
И чуј ми стрепи — близу је крај;
За прошло доба не жалим сада,
Ко ће да жали тугу и вај.

Ја ништа више не верујем, ништа,
На будућност не помињам ја;
Вали све лачи а судеа козна —
Шта мени спрема, Бог свети зна.

Буга се стина и сунце грана
Пучина мирна, чуј даље гре;
Ја ништа више не верујем, ништа,
Ил' боље рећи — ја верујем све.

Беч.

Јабрило.

НА ОБАЛИ СОЛУНСКОГ ЗАЛИВА

КАд западни путници, чија су чуда врло осетљива, осећају дах Истока још далеко испред Београда, чини ми се код Пеште, шта ли би осетили кад би прешли јужну границу Србије, али с мишљу да се налазе још у Јевропи? Кад би их љубав према човечанству довела овамо, они би стидели се морали тражити ново име да обележе овај Исток, да представе ове средњевековне облике који, па срамоту њихове цивилизације, једном чудном збрком векова не престају постојати у пуној снази на читаво столеће после Револуције... Они с иронијом говоре о малим балканским ржавама, које су из оваке исте аморфне масе што се зове *раја* полетеле као лептири, и успеле да се уцауре у политичко-социјалне облике модерног друштва, а уживају да гледају овај срамни аваризам можда као живу илустрацију средњевековној историји чија се тегоба из далека не може осетити...

Каква историјска неправда! Као да у овом истом граду нису рођена два брата који постадоше апостоли

свеци милионима Словена, и који су положили основ културном и књижевном животу њихову; као да се у овом пристаништу не лепршају заставе најцивиљизованијих народа, и као да у овој земљи не живи хришћански елеменат способан за културу и цивилизацију... О сурова Крно!... Ова земља, која је испунила најсмелије листове ратне историје старог века, овај град до кога су у исто доба допирали зраци дубоких мисли стагирског философа, с чуђењем гледа данас како „Јевропејци“ истоварују у његову пристаништу своје сепане, и на крају деветнаестог века пружа слику оних афричких народа о којима Херодот прича да се нису појављивали на обалу док се не би картагински бродови удаљили...

* * *

Шта да ради човек у једној средини у којој не налази одјека својим душевним боловима и својим мислима? Једнога дана осетиће у себи последњи одјек својих борби, признаће своју немоћ да се противи бујници реалног живота, и постаће добродушан и немаран... За духовни живот потребна је духовна атмосфера; потребно је друштво које одушевљавају исти или супротни погледи, коме сав интерес живота не лежи у кеси или чулима, које суди, цени, напада, потребни су мотиви за рад, и сад ми је јасно зашто напанчани, поред свег образовања, тако мало одскачу од своје средине и зашто, на место да своју околину подижу, напротив су привучени доле и изједначени с њоме... Најбољи и срећни грађани... Ако су пак у кога озбиљне студије и морално усавршавање успели да укорене неке сталне норме и озбиљне погледе на свет, он против своје воље постаје особенак и несавремен у својој околини коју презире или жали, и налази хране својој души у самоћи писца и поверљивости природе...

А у њој налазе одјека сви тонови наше душе. Понекад она ужива да буде сурова, истичући своје чари када су наше душе тужне. И ова је проија добра, јер кад би природа била услужна да своје тонове удешава увек према душама које мисле и осећају, авај! људско око не би никада уживало њену пролећну драж, и небо би морало бити стално мутно и натупшено као што су њихови погледи дубоки и мрачни...

Као за пакост, пролеће овде сувише рано истиче своју веселост. Бадеми су процветали још крајем јануара; за кратко време сва је природа украшена бојама... Стазе су посуте разнобојним листићима, и кад ветар дуне и понесе их у ковитлац чини се као да свијежи цвећем... Уз мирисе и свежину којом земља дише, по гдекоји се тонови чују као предигра за тајанствени концерат који природа дије... Неки животворни дах носи се атмосфером и струји над земљом оплођавајући је. Њена је кора сва избраздана и препукла, она је местимице открила тајанствене ходнике подземног живота, из којих плашљиво провирује стари и нови свет привучен неодољивом силом обновљеног живота и љубави пролећа... На смежураним лицима и бедних и понижених развија се, као цветић, невољан, рефлексан осмех... Дечица се усуђују изаћи, као гуштери, из мрачних и мемљивих изби у које не завире цео дан... Скептици се залуду труде, на погледу ове промене, да сачувају у реду све црте своје физиономије: љубичица, поуздана у цбунићу, одавно се смеје њиховој озбиљности; сунце растапа боре на њихову челу, и њихова душа за тренут сине ведрином и признаје ве-

личанство природе... Лирски тонови свих ствари отпочињу неоодољив, снажан акорд који се намеће свима...

Овом величанственом акорду присуствује се овде с особитом побожношћу. С појавом пролећа, оживе и наде на промену неспособнога стања, ове се наде преносе из године у годину, с колена на колена, оне се упорно одржавају и гомилају добијајући мистички значај традиције која се везује за ово доба године. Око главе овог наивног и лупког доба ова очајници виде зрачан ореол у коме читају реч *Слобода*, пролеће добија значај божанства и чини се да ће словенска теогонија, на деветнаест векова после појаве хришћанства, примити у своје редове новог бога који робовима слободу обећава....

Триг. Хаџи-Машковић.

ТАЈНИ ЈАД

Миром дише светли дан,	Прамалећа топли зрак,
Жеж је ружини расцветан,	Тера с листа зимњи дах —
А губи се лед и снег,	Али моје душе јад
И мирише до и брег.	Траже, траже још и сад!

Не плаши га сунца моћ,
Ни пролетња тиха ноћ,
Нити зла живота ков —
Нити вечност, нити гроб!

1899. г.

Сокољанин.

УСКРС

ИЗ МОЈИХ УСПОМЕНА

Милош П. Ђирковић

Слатко мирише земља и ваздух одише благо, те својим свежим дахом топло напаја груди иза дуге зиме. Све се дало новоме животу и слатко није дражи што их пробудила земља пружа. На чистом ведром небу светло и весело и мило и ласкаво смешу се и оно ти шаље своје поздраве.... Лагано ветар љуља врхове наједрала дрвећа и сва се шума смешу и трепти као од неког радосног узбуђења: и стари дуголетни дубови и велике гравате липе и мирна тиха бреза лагано шуме и као да понављају химне вечите хармоније, слатке љубавне и безграничне наде. И опет весели, слатки тренет пролећа и опет свежи дах и бујни мирис пробудила живота и топло осећање задовољства, радости и среће разлива се тихом светлосту у теби....

И Ускрсе је већ ту. Још нас дан два растављају. Све село узбуђено у некој пријатној раздраганости. На свакој страни граја, брујање и жив разговор. Све му се спрема као великом и благом госту који се давно и жељно ишчекује. Боса и распојаса деца трче до дућана, стегнувши по које јаје у рукама, да купе барута и смоле; убрађене девојчице купиле ћезап и хитају да шарају већ обојена јаја; људи намештају соје и траже угодно место где ће се јагње пећи. Пера касани намешта велики касански пањ и чисти га од мрља. А стари пандур Аврам

загледа добро прапгију, прегледа ваљу и гледа зарђотине по њој од зимушње мокрине.

Већ недеља дана како се послује. Нико ни да честито једе, па ипак и даље весело потрчује и прихвата се посла. Какав умор! Ускрсе је ту, па зар сад умор? Из кухиње допире мирис кисела теста и воде од варзила, којим су јаја бојили. Стара и добра мати погурила се чисто од бремена терета и сваки час се прихвата посла. Никако да стане, бар да хоће дахнути. Сама је, а нема јој ко помоћи. Тешко, бога ми: једино она женска глава у кући.... Али ме нешто једнако око ћилера голица. Прикрадем се лагано и гледам дуго кроз кључаницу, али не могу ништа да видим. А кључ је у ње. Срамота ме да тражим, већ морам да се чувам. Знам, дираће ме после за цело.

И најзад ту је.... На истоку већ прогала. Сићушно трепере звезде на ведром небу а месец се расплинио својом слабом светлосту, те на оној ведрини изгледа још већи.... И како је све тихо, благо мило! Све је будно и опет ћути. Снажно, високо дрвеће такође ћути и тек ако се на врховима осети лак шум. И испред мене и на траг, свуда густе млазеви магле, испресецани месечевом светлосту, као утваре њихају се и испуњавају мирни простор. Ветрић је лако заљуља и она сва научинаста, расплине се, и небо, ведро и благо, покаже се у целокупној лепоти, а месец заструји потоком своје бледе златне светлости.... Изгледа, да је у целом маглином простору просуто безгранично много силуета и белчастих државих сенки....

А шума мирна, величанствена.... Мрак бије из њене унутрашњости. Оштри зракови месечине показују се на врховима њена дрвећа и чине је још фантастичнијом, лепшом, тајнијом. Мирише топло на љубичицу, млаћу и никсницу, које тек што се расцветале.... У даљини чује се звук клепала, где пробија мирну и незаталасану ноћну тишину и јасно одудара од ње. Слатко се хори његов таман и потмуо звук и душу напаја миљем блакости, среће и блаженства....

Село већ будно. Пријатан жагор прострсе се по целом околу. И петли се узнемирили на својим седалима и кукурекањем означају победу дана и живота. Иза сваког кута помози се тек по која прилика где журно корача. Старци, у дугим вуненим чаранама и кратким ципелама, тихо кашљуцају и наслањају се на своје дуге штапове. Иза паса мирише им босиљак а цело лице озарила блага озбиљност. Жене с великим китама цвећа, поскуром и пешкиром, са свећама савијеним у котур, воде узнемирену и још буновну децу. Тамо пак у напред види се како брзо корачају девојке смерне и погнуте главе. Одело на њима ново, кошуље беле и чисте и миришу на топлу душу девојачку. А белина кошуља јасно одудара од лаке помрчине и чује се како ципела јаче зашкрипи....

А у сред шуме, мирно и поносито, стоји она, црвеница. Народ прекрило порту. Не може се више ни пред тремом стајати а нема места ни у узаној огради око ње. Море пламенова од запаљених свећа, лижући сјајем тамне зидове, уздиже се, трепери и чини круг, који је јасно издваја из тамне модрине. Из унутрашњости мирише тамјан јак, и помешан са мирисом многобројних свећа онија душу некако нарочито. А тамни дим диже се од запаљених свећа, од тамјана, више људских глава, правећи ви-

југаве колуте и губећи се под ниским сводом. Иконостас сија у мору замишљене светлости а велико кандило испред Распећа не жмирка, но сија тако топло и мило, и пуцка... И лагано диже се дим од свећа, хори се света песма из ослабелих груди старог свештеника и неми потмули звуци кленала, и све се то меша, уздиже и расплињује у оштром, свежем ваздуху....

Стајао сам испред горњих врата. Свећа ми је догребала у рукама. Позната лица изгледала су ми некако блеђа на тамној светлости. По које се дете тек заплаче и мати журно хита да га утиса. Беле се нове кошуље на момчадији и преплећу са шарама на новим сукњама и јелецима младих девојака... Глас великог звона јекну, и благо и тихо се разли у мирној тишини. Свештеник изиђе из олтару. У руци му велики, осмокраки крст. И њему самом мило и годи му да може све благословити. И лагано но ипак јасно прелете кроз сакупљену гомилу његов први поздрав: „Христос васкресе!“ и још једном и још једном. И он проструја чак до последњих врата и последњи му звук ишчезе у мркој тмнини на пољу. А на то се осу из свију грла велико и неразоветно: „Вистину васкресе!“... И народ, узимајући нафору, лагано излазаше из цркве, а унутра остајаху само они што се хтедохе причестити.

Узео сам нафору и стао крај „бунарића“ позади цркве сакривен у сенци дрвета. Граја већ у велико; жене гласно причају о своме пословању; деца трче до колачара, купују шећер и колаче. А пандур Аврам не престаје пуњити прангије. Неко ме лагано гурну. Окретох се. Преда мном она, Вида. И ја јој чух мек, вreo и дрхтав глас: „Христос васкресе!“ Одјекну ми тако слатко и мило, слађе, Боже ме 'прости, но из устију старог свештеника. А њена топла близина тако сече и ја јој једва одговорих: „Вистину васкресе!“

— А ти си се већ причестио? — пита ме и ја чисто осећам врели дах из њених устију, како право мени струји и опија ме својом слатком топлином.

— Нисам. Ја сам се једном причестио. А ти? — И ја је боље загледах. Она стоји преда мном тако мило, благо, кротко.... Нов јелек овао јој вити струк и припио се сав уз њу. Два реда мерцана пали су јој по белој кошуљи. Руке су јој пуне цвећа, те се његов мирис меша са благошћу њена даха. Лице овално и дошло некако са свим бело, чисто бледо, а од те белине јасно одуарају њене крупне, црне очи. Дуга густа коса сплетена јој у две витице и обивијена два пут око главе. А више чела издвојила се из реда два прамена и пала по њему скоро чак до очију. Сва душа трепти и пали рујне образе и поверљиво, мило и благо гледају њене тамне, мрке очи....

Она пета. Знам је врло добро. Та колико сам само загледао у њене дубоке очи, па опет не знам какве су. Било је некако зимус. Њихов комшија Лукић женио сина. Света — немаш где да се окренеш. Били смо заједно. Коло не престаје. Погледам, она га никако не пропушта. Изамакао сам се украј плота и хоћу само да је гледам. Мило ми је видети тако лепу, младу, пулу живота и снаге. Ухватио бих се до ње, али ме стид. Знам, рећи ће већ после свашта. Од некуд искрсну и он, Ранко убојница. И право к њој. Подиђоше ме жмарци кроз цело тело и хтедох му прићи да га раздвојим. Ал' биће белаја. Знам га какав је, а ни сам нисам бољи. Сакрио сам се још

више, смео обрве и једва чекам да се коло пусти и да ме она види. Криво ми, а и сам не знам, зашто.

— А зашто ти не играш? Стид те ваљда? — Она! Зајадурена сва и пламти, а груди отскачу, да чисто чујем како срце удара.

— Све једно. Ти играш и за мене. А после, што ће ти бољи од Ранка?

Она саже главу. Уста брзо развукла, а очи упрла у земљу. Није хтела да јој видим бол на лицу.

— Што си таки? Зар сам му ја казала? Куд бих а да га не пустиш?

— А ти оди ближе! рекох јој натмурено и још љутито.

— Шта ти је сад? И стидљиво коракну напред. Ни сам не знам како би. Рука ми грлаше њен топли, мирисљави стас, тонући све више у једрини и мекоти њене снаге, и сладак дах из врелих отворених устију припи ми се уз лице и ја осетих њену меку косу, како ми дира уста....

Све беше у тренутку. Она се трже као да је гуја ошину.

— Ох, што сам ти скривила? Зар не видиш шта је света? Куд ћу сад никаква? Усне јој дрхте, а цела се снага тресе. Прамен на челу се још више рашчепљао и пао преко обрве.

— Иди, иди своме Ранку. Не бој се, већу му већ ништа рећи. — Нисам знао у љутини и стиду ништа друго рећи....

И ето сад је опет покрај мене. Заборавила је што је било. Хоће да смо опет стари знанци. И уста се слатко емеше а цвеће топло мирисе из њених руку.

— Је ли, ти се не љутиш више?

— Не љутим се. Али не могу више тако, рекох и окретох главу да не гледам једва отворена уста.

— Како?

— Ето тако, ја не могу без тебе.... и овај.... него да будемо заједно?

— Како ти кажеш! И очи благо и предано гледају, а уста отворена и провирују бели зуби; смеши се и трепти од радости цело лице, јер зна да је волим. А све на њој пружа, мами и одводи тако далеко.... далеко....

Магла се лагано разређује, нестаје је и губи се под илавим високим сводом. Небо постаје јасније, пут се указује, а дрвце се види, виде се чак и његови високи врхови. Далеко на истоку указује се златна пруга и цело се небо румени од њена сјаја; сунце се лагано диже; шена узлеће у ваздух и мило и слатко чује се њена песма.... Народ хита из цркве. Из свију устију одлежу поздрави: „Христос васкресе!“ — „Христос васкресе!“....

5. априла 1900. год.

Боденбах.

ИЗУЧЕ ОШТРИ ВЕТАР К'О ПОМАМ ПОДЗЕМНА БЕСА
И ТАМНО КИДА ГРАЊЕ И ПОЉЕМ СМЕТОВЕ ДИЖЕ;
А ЗЕМЉА ЋУТИ САМО, У СТРАХУ СТРЕПИ И ДРШЊЕ
И СЛИКЕ ГЛЕДА ГРОВНЕ ШТО САМРТ ЛАГАНО НИЖЕ.

ПРИРОДА МРТВО ОПАВА.... И ПУСТОШ РАЗВИЛА КРИЛА
ЖАЛОСНО ПОГЛЕД ВЛУДИ, У ВАЛЕ МРАКА РОНИ:

За облак сунце зашло и вечном нагиње путу,
К'o авет грозна и страшна лагано ноћ се клони.

Минуте оштри ветри... Пролеће синуте љупко
И песма, љубав, цвеће. Сунце ће гранути жарко, —
Ал' срцу тужном ко ће да живот и наду врати,
Јадном и воном срцу што негда љубљаше жарко.

Милош П. Ђурковић.

СТУДИЈЕ О РУСКИМ ПИСЦИМА

II

ЈАКОВ П. ПОЛОНСКИ

(1820 + 1898)

За „Нову Искру“ написао проф. В. Ж. Коробљев

Философ се предаје сав својим апстрактним идејама, које карактеришу његову наравствену сложеност, његове најдраже снове. Песник-уметник бави се о исто таквом материјалу, али он апстрактну идеју оживљава, те претвара с помоћи свога генија у лик (образ). У тим ликовима испољава се и сав песник. У њима гледамо идеје, познајемо осећаје који га узбуђују, и напослетку — што је најзначајније — његово расположење. Песник нас, својим ликовима обученим у хармоничну форму, себи подчињава, пагоним нас да проживимо исто оно што је и он проживео при стварању, — једном речи, предаје нам своје расположење.

Песник се обично узвишава над уском сфером практичних интереса, излази из круга јавних утисака. Он напушта утврђене погледе и свуда призвата уверења. Покушавајући да провикне у природне тајне, он се већ тим одриче личних циљева и интереса. Песник својим оштрим орловским очима и смелим срцем отвара или, у крајњем случају, наслућује нове стазе у животу....

А ми се у недоумици задржавамо пред материјалом песникових стварања, пажљиво пратимо комбинације ситуација, опажамо онај унутарњи сјај његових ликова, — и пред нама ускресава песник у свој својој пуноћи и зрачности.

Школа руских песника педесетих година овога века блиска је и непосредно везана за Пушкина. Њезини су виђенији представници Полонски, А. Мајков, Ручев, Фет, Плешчејев. Не везују их за Пушкина толико заједнички погледи на свет колико заједнички култ најлепшој, класички простој форми.

Од њих је Полонски најближе Пушкина — он је уметник по свему. Здрав разум не допушта одрећи значај тако назване „песничке школе чисте уметности“. Нарочите су одлике овакве појезије она спремност и подобност за развијање узвишених и хуманих осећаја у људи, оних осећаја којима се испољава поштовање према достојанству човека као човека.

Први песнички покушаји Полонскога из онога су времена када тек што умуче прерано погинули Ђермонтов, када све још беше занесено Пушкином. Скренути пажњу на се, развити се у сасвим оригиналног песника, пронаћи нове изворе за надахнуће а не црпсти из Пушкина или Ђермонта, — сто задаће коју је ваљало да реши нови песник. И он је реши веома срећно. Он је умео дати својим творевинама са свим самосталан израз.

У шесетим годинама, у епоси „буре и навале“ (*Sturm und Drang*) у руској књижевности, у доба кад у Русији владаху природно-научне теорије, материјалистичка философија, револуциона пропаганда и научни позитивизам *) — Полонски је, тада већ познати списалац, ваљало да осети нерасположење једног дела руске критике, и то баш оног дела који беше одјек нових праваца.

Свака епоха објављује своје законе и захтеве. Ово је била епоха подизања друштвених интереса. У том се моменту захтевало не толико савршенства уметничких облика, не толико служења далеких идеалима доброг и лепог — колико одређивања друштвених уверења која се слагаху са овом или оном партијом. Полонски је остао веран својим идеалима, чистој уметности и не домаче се ни једној од тадашњих књижевних партија. Он је разрађивао свој хуманитарни правац, постаде руски песник у широком значењу ове речи. За свој култ изабра култ

уметничке истине и уметничке лепоте.

Он је скромно и са страхом ступао у живот, пун

*) Надамо се да ћемо о овој епоси другом приликом и ојаштавању ијегу говорити.

Црногорка. Сликао Ђ. Ваштаг.

немира и бојазни. Живот му је излазио пред очи као бурно море :

Што за гором шћм, сиремно да се свети;
Надом прижељкива — а бурама прети.

Душа му је била „*душа бола незнанога*“, када се нађе у закинтелом мравињаку :

Такво је безбрежје вечно воде ове!
Занемљиво гневно оно мене дове....
У пљеску над море вјетром стече груне
Ко да чујем гласе срдитости нуне
Што покорност траже.... Стресем се у страху
И ко дете ровко, у истоје маху,
Ја се на брод крећем послушним кораком....

Пред песником се открива у свој својој непрегледности мрка јава свакидашњег живота, а са друге стране машта му црта свет дручичји, привлачичји. —

Над језама витни што на нису леже
Из облака пече рујно злато лије,
Док ја веслом кидих оне густе мреже
Воденога биља што поврије крије.
Трска се из' свије из' се диже лако
Шуштећ сухим лишћем сред вечери ране;
А чамац лагано одмиче нам тако
Крај обала мирних реке обасјане.

Песник и његова сапутница удаљени су од „*клевете и злобе прљавеза светскога*“.... „*А овде је лако*“, те се може, искрено и слободно, исказати све што је на души:

Ал' осетих тада изненадну сету:
Видех у дубини од водених струја
Тисуће корења у скривеном сидету
Ко тисуће живих и зелених гуја!

Ово је опоменуло песника на други, али не тако лепи свет, — опоменуло га је да се под сјајном површином живота скрива „*сурова дубина*“, да је стварност, по изгледу примамљива, у самој ствари сурова....

Песник би да живи и у таквој стварности, али је она тако непримамљива, тако досадна и бесмислена:

Утрну ми луча кад се бјра стече.
Мрачна ми се бездна крјку не одзива....
Живот — живот ко сан несхватљиво тече.

За то је песнику, кад год покушава да изнесе оно што му пред очима бива, стих сетан, тужан и стеже срце. После свега долази до уверења да живот по каткад у себи:

Пуку искост крије —
Ни гладат' га није!

Сазнање да је пустош све што га окружава нагони песника да тражи изласка из овог тешког положаја:

О подигни своје чело!
Не веруј у мрачне снове,
Ни у очај што ти гове:
Да је све већ давно свело,
А узори у гроб пази —
Јер их писмо чува' знали!
.....
Да разумеш живот шта је —
Напред смело док те траје!

И песник се не боји да се окрене и самој стварности; мило му је да и у њој потражи искру појезије, да открива и у њој скривену лепоту.

Ни моћ зла ни нечовечни поступци не вређају песника, не граде га песником грађанскога бола, али га нагоне да искрено жали. Све што је зле судбине на земљи измамљује му тужан осмех, крај којег му из ока потече топла суза.

Али не пада у песимизам, у очајање. Са узвише-ним расположењем позива он да се катарка учврсти, да се једрила шире, да се уздрма леност беспосличарска —

Онда на пут хајде; граа нек се сложе:
Благослови, Боже!

А ево шта је песнику идеал у животу:

Желео бих земљи од маћехе мене,
Од природе, да јој живот другаче крене;
Да ураган никад море не узмути,
Да не пуца земља од празова љути',
Да не сахне жедна од сунчана жара;
До јесени да се пролеће не таси,
Већ плодове златне цвечећем да украси;
Желео бих јоште: кад сирт дође људма
Да умру без бола, са вером у грудма
Да ће с овог света у бољи да оду,
Ко из заточења у вечну слободу!...

Не гледајући на сву пустотину и поквареност оног што га окружава, Полонски не тражи раскидања са стварношћу. Он пореди песника са просјаком, који целога дана моли милостиње под прозорима, па све, што год сакупи преко дана, поклања ноћу бџинима, кљастим и слепима:

У нашем веку тако песник ради:
Ко стари просјак изнурених груди,
Духовне хране он проси у људи;
Ал' све што тако у прошњи заради,
Не чува за се, ни рад своје глади:
Већ душу своју и дарове своје
С беднима дѣл као и сам што је....

Па зар није узвишен песнички задатак: делити душу своју са ближњима!

Полонски, незадовољан стварношћу што га окружује, негодује према њој, — истина негодује сасвим на свој начин. Он износи само своју стварност, оживљава је нарочитим бићима, и у том свету, што га његова машта створи, ал' у којем се ипак живи, креће, радује и пати као и међу људма, — налази Полонски умирења од људске таштине.

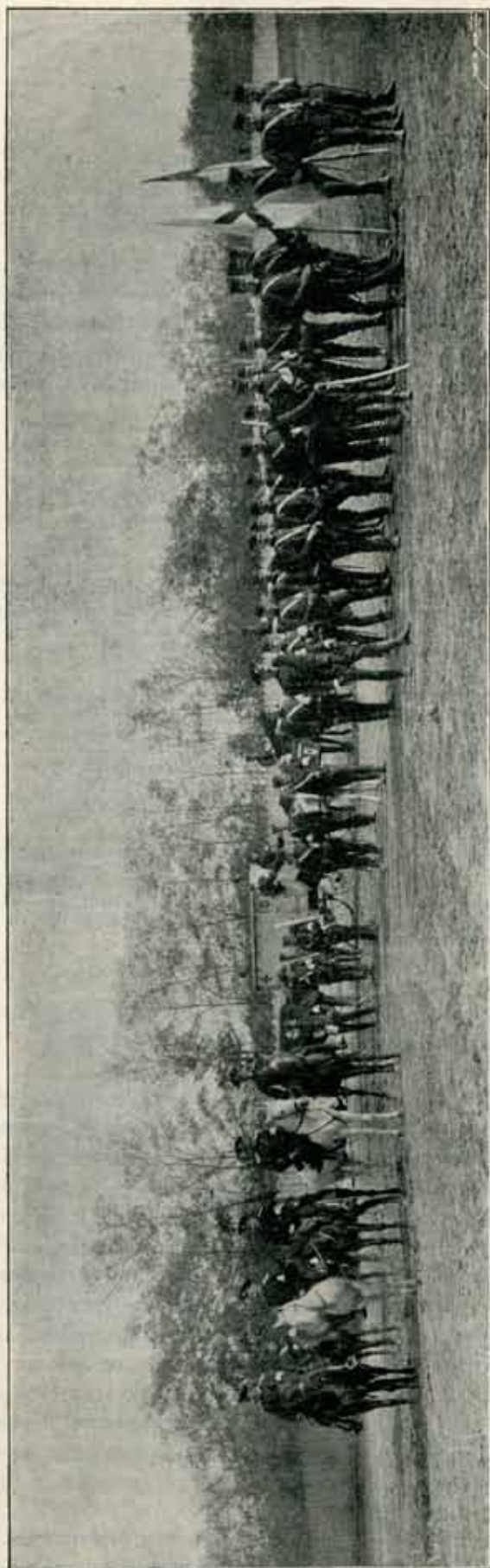
У целокупној појезији Полонскога осећа се нека безгранична непосредност, нешто стихичко.

Срце ми је извор, несма вјд што жури,
Што се широк, бујан у даљину скрива;
Песма ми под бјром ко облак је сури,
У зори се зора у њој осмехива.

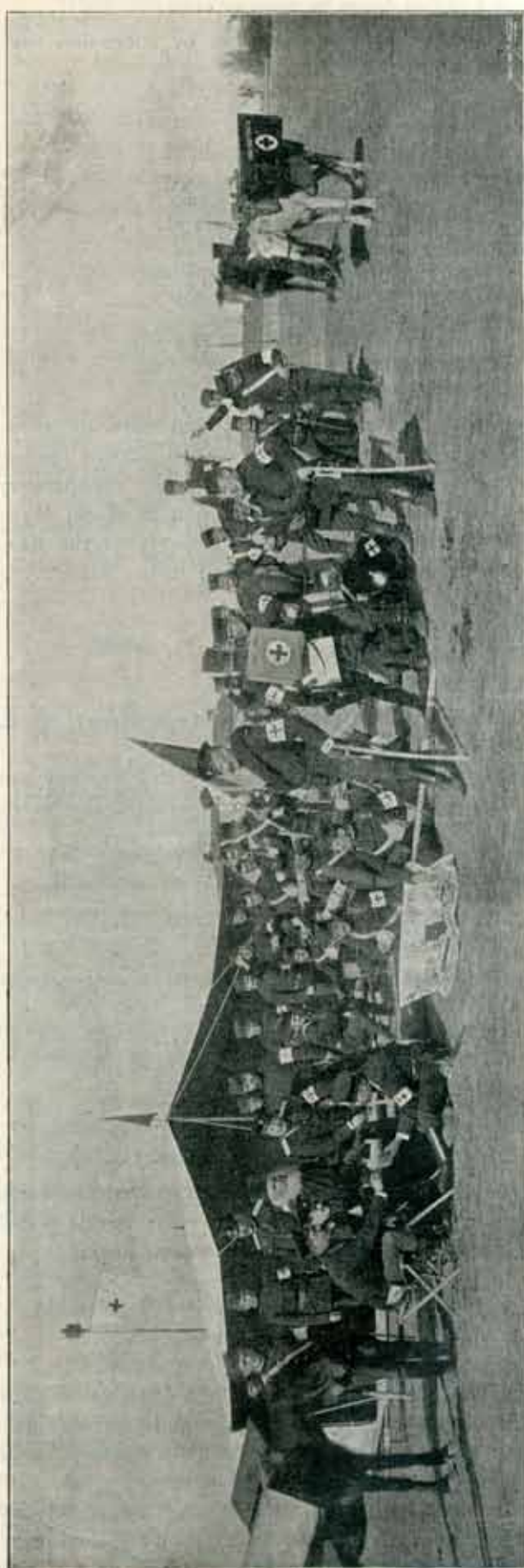
Кад љубави жарче плану искре свете,
Или туга дође да ми срце коси, —
Песмама у крило моје сузе лете,
А вјд се пожури да их собом носи.

У тренуцима падахнућа, када сумња не трује овај извор појезије, као да је природа ближа и доступнија песнику. Из њега струји најоданији однос према природи. Поред овога, из његових стихова избија природа, песнику драга, чисто руска: ту је и руска „*волшебница баба-Зима*“ са својим фантастичким моћавима, са чудним цветним шарима по замрзлим окнима; ту је и руско светло, заносно лепо пролеће са бесаном зором и својом поплавом без граница; ту је и руска мрачна и уплакана јесен; ту, најзад, — чешће од свега — руско жарко и раскошно лето:

Дани кад по праху вредни мрави гмижу,
Када ситне хумке зидају и дижу,
Кад лавиринт граде од тајних тунела
Под корењем дубља и смоластих јела;
Када лентир слави слободине чари;

Сръбска санишетска чеша на маршу.

Сръбска санишетска чеша на одмору.

Кад правнава ичела по цвећу крстари,
Кад напушта лини да даље полети,
Да и мачно белом јасмину дозети;
Када лету јару соко крима бије,
Када се над златом тучног жита вије
И у сунчан блесак ко тачка се савије....

Његове слике из природе пуне су елегичног, дубоко сетног карактера:

Гасећи се тихо, бели дан је плак'о,
На ронели сузе порумене лако
И небо на шумом руменилом прели....
Ноћ устоице за њим. Зраци им се спласли
Те носталжни тренуте и милају чедни
Ланита у ноћи.... А по небу, гледи,
Објављујућ луну трену звезде мале —
Пред престолом Божјим светилнике напе....
Већ се тамни широм море жетве нове:
Сетна брела лини у загрљај зове.
Шума се стивава.... Само дуб се вије,
Само деглић негде снажним кљуном бије,
Само поток жури и сетно жубори....

Песнику изгледа да је природа око њега пуна тајанствености, да је свет око њега насељен чудним привицима који га маме и зову да напусти пределе стварности; или му се у сну показује стаклени дворца из кака; Цар-девојка; Огањ-тице певају му ноћу и кљују златне плодове; тамо опет жуборе прела живе и мртве воде....

А у шуми:

Лавље на дрвећу из чуднога мира
Као милијони зелених легиона
Затрепће и дрхти....

шануће и збори језиком који песнику није непознат, прича му о некој чудној лепотици....

Тајанственост у природа често се јавља песнику као загонетка без одговора. Њега природа заноси, доводи га у узбуђење, којему не може објаснити узрока:

За што ли те волим, светла ноћи,
Што крај тебе јад подносим лако?
.....
Ето не знам што те волим тако!

П од једном као вили наерћу на њега неразрешна питања:

Ето то у даљини и зове и звони?
За што се у стени прах вије и гоним?
За што ли то река широм поље плавим?
Да ли се разлива да пролеће здравим?
Откуда ли, откуд тај ветрић долеће?
Шта а' то стреса росу и потреса цвеће?...

Стадна и дубока вера у прогрес не напушта песника ни до краја његова живота. Он воли науку, верује у њезину моћ, у силу и сјај, у реч и дело разумово:

Као ново сунце које се не гаси
Сад науке луча сина зраке смело;
Само поред њега муза цвећем краси
Избраничко чело.

Он дубоко верује, да ће наступити бољи дани, када ће слобода сиутати обесну самовољу, када ће љубав опроштајем уништити грех, када ће победничка мисао указати смртницама пут ка задовољству угодном свакој души.

Али ћемо узалуд тражити у Полонскога производама одређене философске погледе на свет. Њему је непознато философско анализирање појава које су око њега. Тако звана „вечна питања“ дочекује песник или тужном недоумицом или бескрајном вером.

Кад оно у шесетим годинама настадоше при дани племенске борбе, пољских покрета — било је песника који их певаше. Али наш песник не пева песме за то црно доба.

Не могу да певам, — јер клонух, песниче!

жали се у то доба његова муза.

Не могу да певам, —
На кораку сваком ја сад сретам луде,
Измучене, јетке рад судбине хуле;
Из мрака у маглу гомила пољећу,
Из невоље знаме у незнању крећу,
А водила звезда ником не предначи,
Не траже ми срце да им лут озрачи.

На опет у песника нема злобе ни у таквим тренуцима. Али за то су му друге брига због незадовољства у садашњости и маштање о лепшој будућности. Пред њим је лепша будућност: она га као магнет привлачи. Њему је све једно, одкуда ће сиинути нова зора слободе, љубави и браства.

Мене ко песника питање не мори:
Одакле ће зора? — Само нех залори!
Ко природу сунце — нех нам греје груди,
Нех ослобођава, нех нам дух пробуди,
А ко духа нема — нека га сагори!

Даље од зла и беде! Даље од узајамне мржње и пакости, даље од људског гнева.... није у том појезије!

Да ми звучна песма потече из груди,
Она чека зору, ону зору зрачну,
Кад ће ноћ да оде, исток да заруди,
Да прогони таму и ругобу мрачну;
Кад ће у слободи тице песме бити,
Кад ће брину шуму тежки дремеж проћи,
Кад ми сова веће уху страшна бити,
И када ће слена даље од нас поћи....

Узвишено и мирно расположење, тихо наслађивање природом, тиха радост и тиха сета, — ето чему песник тежи. Али туга, бескрајна туга, која душу мори, потка је свима производима Полонскога.

Тургењев је својом осетљивом душом умео боље од нас да оцени сродну душу. Ево његових речи о Полонском:

„Ако се и за кога може рећи, да не пева туђим гласом; *да није*, како Французи веле, *из мале ал' из своје чаше* *) — може се, доиста, рећи за Полонскога. Пева ли лепо или рђаво, није главно, — главно је што пева на свој начин. У његову таленту издваја се једна нарочита, лично његова смеса простодушне грације, слободних језиковних облика — у којима одблескује Пушкиново богатство — и неки по некад неугодни али увек поштени и искрени утисци. Сваки, па чак и површни читалац, лако ће запазити струју тајанствене туге која се као нит каква провлачи кроза све производе Полонскога: она је у многих Руса, али у овог песника има нарочито значење. У њој се осећа као неко неповерење према себи, према својим силама, према животу у опште; у њој је одјек грких покушаја, тешких успомена.“

У песми својој „*Најада*“ Полонски је напредно изразио значаје песника у опште за друштво, а посебно и значај својега рада.

*) Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre. (Алфред де Мисе).

Песник громко чита на стеновитом силету Јегејскога Мора „тужне песме отаџбине своје“. Морске нимфе напаклене на морски песак удубиле се те слушају песника. У један мах милозвучне речи нимфи изненадише слух песников:

То је он! Земаљски титан Прометеј
Што огњ узде небу! Он је тај
Што људима душу даде!
Аа' чуо а' оно његов глас?...
Лакше, сестре; може бити
Чућемо и оист његов бона глас
Који ће смело, не бојећ се никог,
Мишљену, патњу, љубави учит' нас.

Песник је умро.... Више нећемо чути његов паћенички глас. Али одјеци тога гласа увек ће живети у његовим одушевљеним, вечно младачким производима. Одјеци тог силнога гласа увек ће будити у нашим срцима племенита осећања.

ПРЕВКО Р.

НА ОМАРИНИ

У СИЈАЛА СЕ ЗЕМЉА ОД СУНЧАНЕ ЈАРЕ,
А ДРУМОМ ПУТИНК ХИТА,
И ЗНОЈ СА ЧЕЛА ТАРЕ.
ПОД БРОНИМ БРЕСТОМ, КРАЈ САМОГА ПУТА
СКЛОНИЛО СЕ СТАДО;
САЉИВО ЖВАТИ, ПРЕЖИВЉЕ И ГУТА....
А ПАСТИРЧЕ МЛАДО
БЕЗЕРИЖНО САЉА.... ЧАС ПО ЧАС СЕ ТРЖЕ.
А МАЛО ДАЉЕ, БЛИЗУ ГУМНА НЕКА,
НЕМИРНО КЉУСЕ ДРЕМАЈУЋИ РЖЕ
И НА ПОСО ЧЕКА.
У ВИРУ СВИЊЕ ГРОКЉУ И СКИЧЕ,
ЈЕДНА ДРУГУ КАЉА.
ПОКРАЈ ЊИХ ПРАСЦИ УЖУРВАНО ЦИЧЕ,
А КУЋНИ ШАРОВ ПО ТРАВИ СЕ ВАЉА.
НА ДРЕЉАНИКУ МАЧАК ЈАСНО ПРЕДЕ
И ЖМИРКАЈУЋ ГЛЕДИ.
А КРАЈ ЊЕГА ДЕЦА
ТЕПАЈУ МУ МИЛО: „ПРЕДИ, МАЦО, ПРЕДИ!“

Милорад М. Пешровић.

ЗБОГОМ

италијански написао

Е. Жеера

Amor che nasce e si matura in colpa.
Che col rimorso e col terror s'annoda
infansto fiore
Lungamente non dura.

Prati.

(НАСТАВАК)

Био је човек пун галантерије, мало искварен аристократским друштвом у којем је непрестано живео, а овда онда бивао је склон скептицизму. Тада би његов осмејак добијао нешто пакосно и у таквом тренутку довољно би

било загледати се у његове бистре очи, па да се види, да је у души још био добар, да је још спреман за одушевљење и поверење.

Појмљива је ствар за што је он био хладан према наклоностима, које је улевао у женска срца по салонима. Његова чула била су засићена свима протастичким уживањима и он је сад жудео за вишом љубављу, која у себи уједињава сва уживања, чудна и идеална.

Срцем је био млад, али та младост готово се губила испред вештине, коју је стекао за тридесет година еглантних љубавних авантура и олако задобивених победа; по ни то није била његова главна драж, јер беше човек пун љубазног цинизма, живи извор топлих и искрених осећаја.

Ромео и Дон Хуан у исто време, подјармљивао је душу и тело.

Сетих се да је мој штићеник већ од неколико месеци дошао до потпуног испуњења својих жеља, па пошто не сумњам да је лакоћа успеха било дело маркизово, сматрах за дужност да му на томе захвалим.

Он се насмеши оним уморним и скептичким осмејком што се по кадикад на његовим уснама појављивао.

— Ах! маркиже, за што се смејете тако? Изгледа као да намерно хоћете да се покажете рђави.

— А како бих могао бити добар?

— Како?... Ја мислим тако, ако будете слушали своје срце.

— Онда допустите ми да Вам кажем да Вас љубим. Моје срце само ми то говори.

Одбих тај ударац и одговорих мирном љубазношћу:

— Па добро, ја држим, да у томе нема ништа рђаво. Ја имам много пријатеља који ме воле и поштују — још ми треба брат — хоћете ли Ви да ми то будете?

Он горко омахну главом.

— О, не — хвала Вам на Вашој племенитој понуди, али је не могу примити. Пипните моју руку.... Чини ли Вам се да је то братовља рука?

Рука му је горела — и пошто је стиснуо моју, која је била на колену — премери ме таквим погледом, да ми се учинило као да сам се наднела над неки понор.

✱

Ох! коме још није позната та вртоглавица љубави? Ко још није осетио при севању варица зажареног погледа како му се поколебавају најчвршће одлуке, како му се губи свака снага воље.

Тада би требало бежати, бежати, бежати.... а ја сам остала.

Остала сам крај њега везана магнетичним ваздухом, што га окружаваше, усинући слатки отров сваког његова уздаха, сваког његова осмејка — опијајући се до лудила. А кад бих уморена својима маштањем, обливена сузама, пала на својој постељи, и затворила собна врата заповедивши да ме нико не узнемирава јер сам слаба — тада бих осетила да одиста болујем, да болујем од оне љуте грознице што се зове љубав.

Ох, има неке правде која лебди над догађајима, којима као да управља случај.

Ја, охола, смела заступница врлине, снажна жена, жена којој по поштењу нема равне, ја се спуштах, понижена и убијена, корак по корак, с оковима на ногама низа степенице почасти, на које сам се некад хитала муњама свога поноса.

Падала сам са степени на стени, идући траговима оних, које су пале пре мене — и брисах својим оholим челом криве сузе оних, које нисам хтела да разумем.

Ја, чиста, обожавана супруга, дошла сам дотле да лажем као каква куртизанка, да с осмејком на уснама и смрћу у срцу, као вероломкиња, предусрећем нежности свог мужа... кажите, тајне сенке брачне собе, колико су пута моје нечасне усне угушивале јецања под његовим пољупцима.

Казна је почињала још пре пада, полако, неумољиво — и то је било мучење сваког сахата, сваког минута.

Атилијо се показивао миран, ведар, не слутећи ништа о несрећи, која је око њега лебдела.

Његова мирноћа била је за мене као замахнути бич; осећала сам колико је то недостојно злоупотребљавати такво племенито поверење. Тада би наступили дани кајања, када би опет одржавала победу добра родитељска васпитна начела — али најмањи сав, најмања језа, сласт неке успомене уништаваху свако добро начело — и после сваког новог попуштања ланац греха стезаше се све то јаче.

Чудновато је то, да је маркиз, као што је изгледало, презирао сва обична средства завођења. Он ми није досађивао посетама, молбама, прохтевима; није ми патурао своју љубав; није рушио, као што се то обично дешава, мир мога домаћег живота и моју брачну срећу да би их заменио обећањима и већим уживањима и вечитим насадама.

Пролазили су читави месеци, а ми се не виђасмо. А када би нас Бог који штити љубавнике саставио на неколико часова, тада би онај меланхолични жар његових крупних очију, чар његова нежног погледа, били једини издајници његове страсти, која је расла у тишини.

Увек су ми били мрски људи, који се бурно журе у љубави. Мислим с Гетом: „Оно што се брзо разбухти брзо се и угаси“. И занета изгледа као да они хоће да што пре приведу крају страст да би почели другу.

Пазећу мене и маркиза није било питања о времену. Ми смо били измењали животе, и не знајући за то!

✱

Пролећно сунце, тајанствени плодноће клица, које су скривене испод корења, животе хиљада цветића, што се развијају под твојим зраком, душо свемира... о сунце! колико ли кривица изазову твоји врели пољупци! Кад дрвеће пушта прве пунолке и лептир измили из своје чашуре; кад се испод маховине пробуди златокрила буба а по обалама млаких потока јуре плаве либеле да сисају слатки сок из циклама — када све у природи затрепери, тада и ми, разумни створови, који смо створени по божјем лику и као травка, осећамо како подрхтава свака жилица нашег организма и чујемо само један глас, који долази из целе природе:

— Радуј се, о створе, што те загрева мој божанствени дах.

А ти, што си изишла из мирисних свијених биљака, земаљска наслада — жено, коју су стари правили богињом — ти личиш оном заносљивом пићу, што продире чак до у срж од костију.

Приближавао се онај мили месец април, чији су мирисни поветарци некад били усколебали Форнарину врлину, а моја крв, разбуктана несрећном страшћу, јурила је као кључала дава кроз жиле.

— Валерија — рече ми једнога дана пуковник, привукавши ме на своје срце — ти више ниси она весела, ведра пратиља мога живота; тебе нешто тишти; ја читам неку тужну мисао у твојим готово увек меланхоличним очима. Реци ми, мила, јеси ли срећна?

Не усуђивах се да га погледам. Убрисах руком хладан зној што ми беше чело облио и прогунђах:

— Није ми ништа. Ти се вараш.

Неколико дана после тога светковало се у кући аустријског посланика половина поста и госпође су једногласно гласале за „маскенбал“ у корист... сад не знам чију.

Атилијо се сам с вољом бавио о мојим хаљинама за игранку и то вече метнуо ми је својим рукама око врата ниску арапских новца.

Собарица ми је скренула важицу, да ми један новац није најбоље утврђен, али ја сам била и сувише обузета мислима, да би се могла обазрети на ту опомену.

Нагон таштине, који никад потпуно не умире у женском срцу, једна ми је допустио да опазим мекане, витке линије, што их оцртаваше андалузијски костим око мог тела и живахни ефекат црвене свиле испод црних чинака.

Не знам од каквог је блата и од каквих зракова састављена човечја природа, али за цело ће бити из мешавине од узвишеног и неплеменитог, те се с тога анђео и јаво тако жестоко боре да човека добију.

Кад бисте знали, како плива у блаженству срце женино, кад јој уста, која је љубе, називају најлепшом; кад у уснијаним погледима, у ватреним речима, у уздрхтаним рукама, у коленима која се пред њом превијају, види човека, краља, свет, живот, вечност којом влада њен осмејак!...

Војнику је потребан мач, владаоцу престо, философу књиге, песнику перо — жена се бори да побеђује једним погледом.

Бог створи свет. Ева начини преврат у његову делу.

Жена би морала да буде јача по сви људи укупно, да је не би опијала њена рођена моћ.

А кад благи поветарци, који дјушу с акација преко кадифених ледина, кад трепериве свеће, огледала која су пуна заносљивих одблесака голих рамена, кад тихи, таласави звуци неког заносног валцера, кад погледи из стотина очију потресу и електришу ту жену до дна њене душе — ко ће је онда помоћи, ко ће онда чувати ту јадну ленојку?

Не тужите се на своју досадну тишину, ви чисте жене, којима се смеши срећа под скромним породичним кровом; не тужите се на монотони живот, на рад и децу. Тај рад, та деца, то су ваши анђели хранитељи — благосиљајте их!

Ох! пека ваше срце никад не осети ону горку чежњу за забрањеним уживањима! Та чежња је као оне бесне олујине, које односе свако добро семе а иза себе остављају неплодност и смрт.

Благосиљајте своје болове, о мајке; благосиљајте главе своје деце, на које можете увек притискати своје чисте усне.

Благосиљајте чисту, плодну, непрелазну љубав!

Зашто ја, Боже мој, нисам мајка?

Као што осуђеник нуче своје окове, тако ја вучем собом своје успомене; сваки прстен начинио ми је дубок траг у месоу, и покрећући га мењам само место боловима.

Беше једно кобно вече. Маркиз је био несавладљив у изливима своје страсти.

— Зар не видите да ћу умрети?

Тако је говорио притискујући ме на своје срце, а сваку његову реч пратили су звуци једног лепог валцера, који се тада свуда певао у тексту: *Где си, где си већ...*

Тај валцер као да је био нарочито створен за то да прати покрете двоје заљубљених и да им одузме и последњи остатак разума.

— Чините велику неправду, кад ми тако говорите; знате да вас не смем љубити.

— Не смете! Не смете! Ја знам, да бих Вас ја љубио у пркос целом свету.

— Шта је за мене свет? — Ја га презирем. Не слушам ја свет, него своју дужност.

— Чудновата реч!... Зашто ме Ваша дужност осуђује да будем несрећан? Бежимо, бежимо, Валерија — куд год Ви хоћете — у Грчку. Чујте ме! Тамо ћемо се љубити, у хладу перанца, покрај развалина света, којег нема више, а свет, који још живи, заборавиће нас брзо.

— Неће ваљда брже него ви?

— Како сте сурови!... Дакле одиста љубите свога мужа!

То је питање изговорио тихим и дрхтавим гласом.

— Да, љубим га.

На његову лицу опрта се дубока клонулост — али не беше ни знака од гнева или јада, нити он што рече или приговори. Његове ужарене очи угасише се, као да их је одједном покрила нека копрена.

Валцер се беше свршио; он ме ћутећи доведе до мога места, па онда ницезе у гомили.

Али у моме срцу беснела је бура.

Тражила сам га... каква исповест!... да, тражила сам га из сале у салу, изван себе, нијана, готово луда.

Беше се повукао у једну усамљену галерију и ту је седео сакривши лице у узглавља једног дивана. Застадох неколико тренутака на прагу и видех како му сузе кроз прете лију....

Сва ми снага малакса.

Остих да га љубим више по своју дужност, више него ништа на свету.

Са Париске Изложбе: Велики Џвор у Јелисејским Пољима.

Маркиз се није био ни макао; приближих му се тако полако, да ме је опазио тек онда, кад сам већ била сасвим крај њега.

За тим муњевитом брзином спустих своја уста на његова, баш на оно место, на ком се једна крупна суза блистала.

Са Париске Изложбе: Унутрашњост Јелисејског Џвора.

У предобљу је лежало на земљи неколико домина, који су послужили за једну венецијанску маскараду. Не размишљајући ни о чему, не бојећи се ничега, похитах и узех један од њих; обукох га, прикупих га око тела, намакох кукуљицу на лице и тако прерушена вратих се у галерију.

Он скочи, али ја побегох, не давши му времена да ме позна.

Моје узбуђење не да се описати. Осећала сам како ми крв кључа и после тог пољупца усне су ми просто гореле.

Масимо неће никад то дознати! — то ми је било оправдање, које сам дрхтећи давала својој савести.

Одмах отидох с игранке. Почела ме хватати грозница.

Кад сам се свлачила видела сам да ми нема једног новца на огрлици.

✱

Мислим да нећу исказати никакву нову мисао кад рекажем да је онај дан после игранке нешто најжалосније што се може замислити.

Ни свећа, ни музике, ни илузија више — изгужване хаљине пребачене преко столице као тело без душе — играчка карта пуна имена, која те се ништа не тичу, и свакојакних лагарија — подеране рукавице, мало главобоље... и уверење да се ниси добро провео.

Код мене је, поврх свега тога, била још моја несрећна страст, која је чинила, те ми је било мрско и

суморно све оно што је требало да буде моја радост и утеха.

Свакодневне навике, кућни поредак, мисли, које свака домаћица мора више или мање посветити породици, беху за мене велики терети — сурова стварност, која ме је лишавала мојих сањарија.

Па и крај пуковника сам била нестриљива.

Његов мир беше ми хладноћа, његово поверење равнодушношћу, а цело његово понашање као да је било пуно неког неспособног поноса.

Први пут, можда, губих његове нежности на ружан начин.

Изгледало је као да он то не опажа; повукао се и у својој уздржљивости ћутао.

— Та је ли он слеп! говорило је нешто у мени. Ах, ти хладни људи; њих је грехота љубити!...

Дан је претио као да се неће никако ни свршити; ја сам мало читала Бајрона, — Данте ми беше од неког времена постао досадан — Паризина ми се допадала више него архијепископ Руфери.

— Госпођо, викну наједанпут моја собарица утрчавши брзо: дошла су једна кола. Госпођа није рекла, да прима....

— Да, то ће ме мало разонодити.

— Али пошто госпођа није обучена....

— Истина: онда нећу примати.

У том тренутку чух маркизов глас, који је наређивао послужитељу, да га пријави.

Сва крв јурну ми к срцу и дрхтећи, у забуну, промуцах:

— Па ипак.... причекај.... мислим....

Била бих се ужасно компромитовала, да служавка није побегла, видећи да се отварају врата пред маркизом. Први ме Л-ов покрет, кад смо остали сами, мало уплаши. Он узме моје обе руке, и не говорећи ништа, обасу их пољупцима.

— Шта радите, маркиже? Ја ћу бити приморана, да вас више не видим, ако се будете тако понашали.

— Нашто сад лагати, Валерија? Зашто ми не признате да ме љубите? Бојите се ваљда да бих у радости могао полудети? Што се тога тиче, будите потпуно мирни. Ја ћу очувати сав свој разум, да бих Вас љубио, да бих Вас обожавао, да бих био срећан.

Још ми је остало нешто одважности и ја је прибрах, те му одговорих:

— Ви сте врло узрујани, примирите се мало, па ћемо онда разговарати. До сада сте се ограничавали да ми изјављујете своју љубав — добро, ту сте били у питању само ви — а сада тврдите, да на вашу љубав одговарам.... и то тврдите чак и извесношћу. То је мало и сувише. Ко Вам каже да Вас ја волим? Ја Вас баш ни мало не волим.

Он устаде блед и озбиљан; ја и нехотично помакох своју столицу уназад, слутећи неку непознату опасност.

— Грофице, једно вече рекох Вам: кад будем увређен, желим да та увреда значи мржњу, а кад будем пољубљен, да та увреда значи љубав. А ви сте ме те ноћи пољубили.

Он извади из шпага један мали новац, исти онај што сам га изгубила и бацајући га мени у крило повика:

— Познајете ли га? Пао је с Вашег врата.

С ватреном страшћу узме он новац опет из мога крила и, приевши га на усне, рече:

— Ја идем, али носим сабом ову залогу, која ако нећете да је залог љубави, а она је залог издаје.

— Масимо!...

Шта ли је све било у моме гласу? Каква ли се исповест измакла тиме из мога препуног срца?

У тренут ока био је он пред мојим ногама, страшно ме је стискао, обасипао ме пољупцима, које сам му враћала дрхтећи, и у том узвишеном заносу, у том неисканом блаженству било је све заборављено.

Трже нас један глас — глас који је био страшио као труба страшног суда.

— Валерија!

Ужаснуто се одмакосмо једно од другог.

Уђе пуковник у највећем узбуђењу и бледа лица. Он чак и не виде маркиза. Пружи ми једно писмо и погледа очима пуних суза.... Боже!

Мој отац лежао је на умору.

Паћи с неба у најдубље поворе — бити звезда па се растворити у бласто — прећи из љубави у смрт — из ватреног загрљаја љубљеног човека у ледене руке старог оца и не смети га погледати у лице.... Све то проживела сам ја.

И како су ми непрестано оживљавале успомене на оне вреде, ватрене пољупце докле сам те вечите ноћи седела крај самртникове постеље! Како је Масимова слика уз пркос — излазила ми пред очи у тој болесничкој соби онако лена и љупка! Али с њом заједно долазило је неко очајање, одвратност — неки стид за мене и за њега.

Неколико тренутака покушавала сам, да себе обманем, те сам говорила сама себи: Није истина, ја сам то сањала.

Сањала сам!! — Кад би Бог дао да је тако! Ох! за ту радост заветовала бих се да док сам жива клечим пред оним гробом који су моје молитве оскрнавиле и из кога као да допиру неумољиви и пуни претње гласови моје савести.

.....

Мој стари, поштовања заслужни отац захтевао је да ме пољуби у чело и у самртничком ронцу шапнуто ми је:

— Умирем мирно у твој паручју, дете моје, моја мила Валерија. Ја не одлазим са свим са земље, пошто ме тако мно ланац веже с будућим генерацијама.

Сузе очајања биле су мој одговор. Ја сакрих своју главу у његове уздрхтале руке и осећах како се на мом челу хладе.

Пуковник, задржат хитним пословима свога пука, није могао да ме прати.

Била сам сама при тој самртничкој борби.

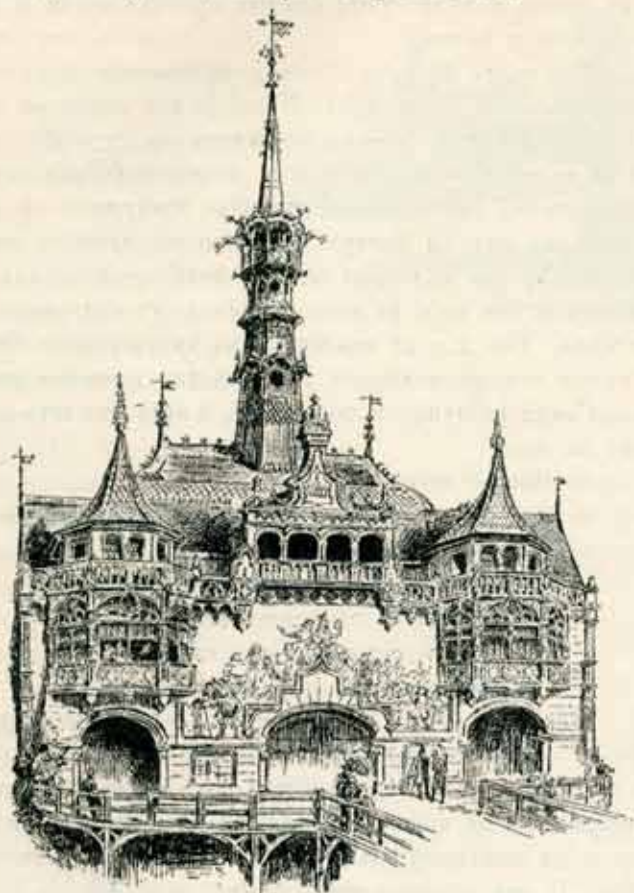
Две старе слуге једнаху у побочној соби, а ветар, који је дувао кроз отворене прозоре, износио је те тужне звуке као одјек црне ноћи.

Лекар, који је морао да трчи на друго место, био нас је оставио, али се вратио сутра дан око четири сахата.

Болесничково стање беше на горе пошло. Било беше готово престало кудати. С првим зрацима сунца он је био издахнуо.

После неколико сахата стиже пуковник на коњу, сав у прашнини.

Чим ме је видео, одмах је разумео да сам сироче; ја не могах прозборити ни једне речи. Кад је плачући раширио руке, кад ме је на своје племенито срце привукао, да ме утеши, потпуно изгубих свест.

Са Париске Изложбе: *Grand'cour de Paris.*

Последња мисао која искрену у мојој памети — тога се сећам као да је сад било — била је неисказана жеља, да умрем; ја заклопих очи надајући се да их више нећу отворити.

Али смрт би била и сувише лепа ствар кад дође онда кад је позвата.

Ја сам морала да живим.

Зар ме не очекиваху дани туге, смртних мука, најужаснијих борби? — Зар нисам морала да носим крст свога кајања? — Зар нисам морала да дугим мучењима покајавам кратку, али непоправљиву погрешку.

Ах! умрети, умрети с Масимовим пољацима на уснама, лећи у гроб мога оца и с њим сивати мирно под једним бокором љубичица... какав диван сан!

А Атилијо? Боже мој! Зар Атилијо да не буде освећен?

Да! Једном новом и грозном осветом — осветом, коју ми је понављао свакога сахата, свакога минута, и не знајући — а то је било благосиљањем.

О, колико бих више била волела његово презрење него његове љупке погледе, његове племените, нежне речи!

Видети себе као предмет највишег поштовања, најсильније љубави, а осећати се тога недостојним, такве су муке, да надмашују све јаде.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Са Париске Изложбе: *Hôtel de ville.*

ПИТАО САМ....

(ПО НЕМАЧКОМ)

ПИТАО САМ СЛАВУЈ-ТИЦУ:
„Јеси л' вид'о драго моје?“
ПИТАО САМ СЛАВУЈ-ТИЦУ.

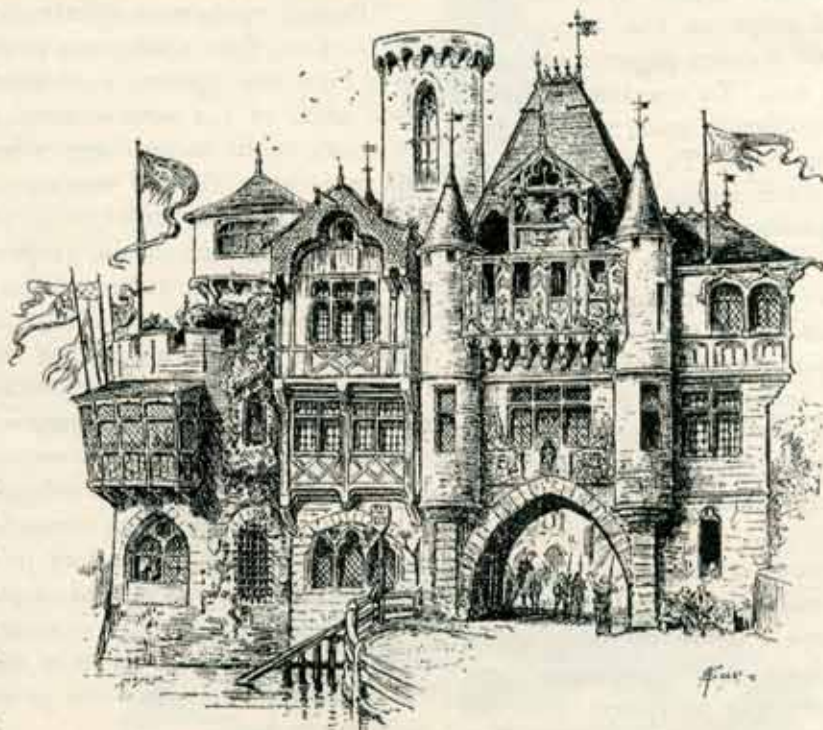
НЕ ПРЕКИДЕ ОН ПЕСМИЦУ,
НО И ДАЉЕ НЕВАО ЈЕ.
НЕ ПРЕКИДЕ ОН ПЕСМИЦУ.

ПИТАО САМ МЕСЕЦ ВЛЕДИ:
„Јеси л' вид'о драго моје?“
ПИТАО САМ МЕСЕЦ ВЛЕДИ.

А ОН ТУТИ. САМО ГЛЕДИ
И РАСИПЛЕ БРАКЕ СВОЈЕ.
А ОН ТУТИ, САМО ГЛЕДИ.

„Јеси л' вид'о моје драго?“
ПИТАО САМ ВЕТРИЋ ТИО.
„Јеси л' вид'о моје драго?“

ОДГОВОРИ ВЕТРИЋ БЛАГО:
САД САМ ЈОЗ НА ГРОБУ ВНО.“
ОДГОВОРИ ВЕТРИЋ БЛАГО.

Са Париске Изложбе: *Каталија Св. Михајила.*

СТАРИ КАЛЕНДАРИ

— В Р А Д А —

(с францускога)

Од како су настале ове дуге вечери, стари се осећају сувише усамљени на своме огњишту у Манз-Боазеу. Без својих су, а обориле их тешке и многе године, па им срце зебе, а спонале их тужне и озбиљно мисли, како се и ова година своме крају примицала. Бака је села за малим писаћим сто, испуцан у среди, који је увек стајао покрај пећи, за великим заклоном са кинеским ша-рама. Њен стари муж чита новина и дрема; јазавичар дуге длаке, пружио се са свим уз ватру, са опруженим шапама, а ватра пуцкара и разбуктан пламен не да му ока отворити. Ситап, сув кашаљ једини ремети мучаљиву тишину ове добро затворене собе. Фиоке писаћег стола све су широм отворене, распростирући пријатан мирис од шпанске павлаке и љубичице; писма, скупљена у го-миле, повезана су и остављена брижљивом руком. Многа су већ и пожутела и мастило са њих ишчилело; многи свенути цветак згњечен је међ њима. Стара их узима, задржава у руци, посматра и љуби, а њен поглед оде да тражи старог сапутника, који је одавна прати кроз жи-вот. Ту, у тим фиокама, налази се све оно што је опо-миње на њен живот, од како се удала; ту су туђем оку скривене њене слатке тајне. Па и она сама једва сме да се усуди да претреса ове успомене среће и несреће: миле слике, децје ципелице, опаране траке и ове старе кален-даре, што се налазе сасвим на дну, под оном белом свад-беном рукавицом.

Па шта је тих календара? Она чисто не сме ни да их пребраја, те сведоке многих минувих лета. Ту, у тим збивеним редовима, где се невинно излаже дуги низ бла-жених часова, скривен је и испричан цео живот њен. Све је прошло, и њена младост и свака радост и очајање, а остало је само сећање на њих. То она баш и тражи, хоће да још једном прејури проживеле стазе живота, које јој се чине да су тако кратке биле. Та година, која је већ тако стара, којој би се човек можда чак и насмејао, где како изазива радосно руменило на њеним набраним јагодицама, и она се поново осети младом цуром и мла-дом невестом! Нашла је мио календарчић, кога је тако дуго носила у џепу, бришући дан по дан, приближујући се све више и више оном великом дану. Ту је код тог дана забележен крет црвеном писаљком, сад се нешто мало и избрисало, али га чак и малаксале очи могу добро раз-ликовати. Поново се сећа ових драгих успомена, како јој бију у срцу, а шесет минувих зима не сметају му да још силно куца.

Има од тог доба четрдесет и две године! Она за-кљана очи, не би ли се угледала као млада, свежа и уз-буђена, за тим их опет отвара и истом љубављу тражи свога старог, седог мужа, кога сада чак и више воли, него ли кад је био млад. Устеже се за тренут, а по том оставља своје место, и, још непрестано грациозна и кра-сна, оде маркизу да га пољуби у чело. Он подиже очи, неизненађен ни мало, узме њену руку у своје, и гледаше је у очи као да је пита. Он је знао да она има да по-дели с њим било радост или жалост, а он је одмах готов да јој учини по вољи. Она се још стиђи, јер тај цвет стидљиве младости код неких душа не вене, и показу му

шта држи у руци, а он, кад угледа датум, одмах ју је разумео, исто их узбуђење загодица у гуши, очи су им прететале низом срећних дана, који су отишли да се више и не врате, а суви прсти бакини кретали су се и даље из месеца у месец.

Ево среде, 29. јуна! Нису је заборавили, јер су тога дана засновали своју кућу. И тај је дан подвучен у ка-лендару; довољно је само погледати на ту слабу црту, па да се изазову успомене и да се човек узбуди кад по-мисли на тај благословени дан. Они прејурише ту прву годину, не могући одмерити колико их времена одваја од ње. Тај мио календар што им толико каже, мало ће предети за оне који их наследе, али ће га они чувати док су живи. Ево и овог календара из друге године. Одмах у првом месецу подвучен је један дан црвеном писаљ-ком. Стари се супрузи погледаше, а суза тек што им не кане из ока.

— Био је тако леп!

— Ах, сећаш ли га се, нашег преминулог првенца?

— Ала сам била срећна!

— А ја сам се тако дичио!

— Зашто нам га не остави Бог?

— Али, жено, та имали смо их још.

— Па јесте; али тек као он....

Настаде ћутање. Стари календар задрхта у руци. Она га остави за тренутак, и извлачећи ланчић скривен на грудима, отвори златан медаљон, погледавши у плави прамен свилене косице. Колико је пута суза мрчила то стакло на медаљону. Ала је на тобе личио! Јадно моје мало! И она потражи онај тужни дан, кад јој је дете умрло, и у близини онај дан кад је се родило. Живело је свега три месеца. Само три кратка стуба бележе му живот на овоме свету, па ипак четрдесет година после тога, ево га ипак онлакују!

Колико треба мало времена, па да се прегледа цела година. Како брзо прође, кад се све од једном посматра; око и срце све прелете за неколико минута. Ево озна-ченог дана, од кад почиње нова вада. Где и сада, као оно некад, жели да што пре дође до овог радосног дана, који ју је опет обдарио чедом.

— Мило злато моје!

— А знаш ли, жено, да је почео већ да ћелави?

Па се смеју и уздишу. Лено је то гледати у зрела човека, коме сте живот дали, али га не треба забора-вити кад је био детенце, и кад вам је скакао на крило. О, стари календару, ти им га показујеш истог онаког као што је био: румен, весео, расположен; ево га како по-кушава да прохода, како их зове, како тена њихова имена. Као да га сад гледају, и заборављају данашњег сина, само да га гледају, да га замишљају онаког као што је некад био. Па тек дан кад му је никао први зуб!

— Баш је била недеља, а ја сам се вратила из цр-кве, кад сам га први пут видела. Ала смо се располо-жили. Изгледа ми као да је то било јуче.

Још једна година; они је читају и обојима пређе смех преко лица.

— Шта, то је било те године! рече стара.

— Дабогме, и гледај само шта си с њом радила.

— А, то је због тога што сам била љубоморна.

И она се насмеја кад је видела како је осветник ножић изобраздио име Маргаретино.

— Ти си мрзела ову јадну жену.

— Та била сам млада! Жалосно је бити љубоморан.
— Бади тај календар!
— Имаш право, он ме и иначе само на сузе опомиње.

И у тренутку га прогута пламен, да му не остави ни трага ни гласа.

А стари јој муж рече оно исто што и пре:

— Накоснице!

И њихове се руке стегоше у знак верности. За тим редом угледаше колевке и малишане како напредују, те се опет опомињаху радости својих. Ево за тим и жалосних дана, и они занемеше пред туробним датумима, који су означавали вечни растајак са својим родитељима. Не, не, они нису заборављени у својим гробовима, ма да су одавно помрли; стари календар оживљава спомен на њих и они, ево, наново осећају очајање болног часа.

— И нас ће наша деца оплакати, као и ми њих што смо.

— А ми ћемо се опет с њима видети, на ономе свету, рече стара.

Где деца су већ порасла, бар старија, а узбуђена рука забележила је код дана, који се никад неће заборавити: „Одлазак деце“. Само је толико забележено, а колико много казује. Тај дан кад су они остављали родитељску кућу, дан кад је мати морала признати да они нису више сасвим њена, колико ли је изазвао нада, страха и туге! Нема дакле више оне потпуне везе између детета и оне која му је живот дала; од сада ће други њиме управљати, други ће га водити. Тешка година! Почетак који није никад без суза и кога матере никад заборавити не могу; одлећу године детињства, деца расту, постају младићи и људи. „Дакле је свршена моја младост“ вели мати себи, у њих гледајући. За тим осећа како њина младост подмлађује срце њено. У календарима из тих година има више жалости: ту су растајци, знакови родитељског очајања крај постеље болесног чеда; за тим доласци, оздрављања, веселе наде. Све је то ишчилело, сви они дани тако пуни догађаја; све те бесане ноћи ишчезле су као дим. Ево времена кад је старији син отишао

први пут у рат. Тај је календар готово сав исписан, дан по дан: ту су примљена и испраћена писма, дани борбе, па добијена рана, излечење и, на послетку, повратак. Каква година!

Са Париске Изложбе: *Моси Александра III.*

у истом тренутку опомињу свега што им је живот испуњавало; како осећају да су били срећни у избору, да се немају шта потужити, ни сад после четрдесет и две године.

Ево за тим дана кад их је оставила мила јединица кћи, да оде у мужевљеву кућу; мезимица, најмлађа као Венијамин, она дакле није више њина. Ах, јадни календару, кад те човек погледа, не зна да ли да те воли или да те мрзи. И да не долазе одмах за тобом други што бележе материнску радост, ти би одмах пламену предај био. Па ево свечаности, те данас те сутра, све су ту. Како мало места заузимају два живота, и мужа и жене; како брзо прохујаху четрдесет и два лета! Шта? Је ли могућно? Само толико, а ми смо већ стари; па и ова година, која је, чини ми се јуче почела, већ ми изгледа као да је свршена.

— Има дакле већ седам година како нас је кћи оставила, а ја увек погледам за сто, да ли је она на свом месту.

— Али, жено, она се срећно удала!

— И ми имамо и унучиће.

— Како би жалосно дочекали нову годину да њих немамо.

— Они ће нам скоро и доћи, наши мили анђели, а и наши синови, наши људи.

— Ако су људи, они нас ипак воле.

— Ми смо доста дочекали заједно доста нових година, драги муже....

Но не усуди се да доврши мисао; стари је друг пољуби у руку.

— Ајде да говоримо чиме ћемо дари-

Са Париске Изложбе:
Украс са Електричне Палаше.

Са Париске Изложбе: *Мали Сбор у Тулеријским Пољима.*

вати наше мале о новој години.

А стари календари попадаше по земљи.

ВИЛИН КОЊИЦ

— AMAUR YVINCENT —

На обалама Лоаре, у пролеће, док се сунце огледаше у језерцима, а вилини коњници играху око дивне водене перунике, једна добра бака, врло стара и веома погурена, прела је под сеницом.

И ево шта ми је причала:

— „Кад Роланд од Арди пође у Свету Земљу, на Крешашки Рат, Јолета његова дражесна вереница, попе се на своју танану кулу, да би што дуже могла гледати свога драгана. А кад се на завијутку пута хитри коњик изгуби у онајској даљини, она се баци на свој одар и дуго плакаше.

„У очи поласка био им је последњи запосени састајак, под лиснатим дрвећем у перивоју, у најлепшој ноћи на свету.

„Јолета је одвела свога вереника крај језерца, у чијој тихој води огледаху се они први пут загрљени, док је лахор кроз треску шумно песму љубави. Не-престано увераваху једно друго о својој љубави, уживајући у овом слатком тренутку, а стрепећи при помисли да је ово последњи пут.

„— Љубим те, говораше Јолета.

„— Љубим те, понављаше Ролан.

„Затим их обузе туга због растајка, и страх од заборавља:

„— Хоћеш ли ме увек љубити, Ролане?

„— Увек, увек!... О моја Јолето, коју бих другу жену могао љубити!...

Он отпутова; а његова љупка драгана свако вече је побожно походила маховином обрасле обале језерца, оживљавајући у своме срцу минуле радости....

„Тако, једно вече идуће године, када је њена бледа сенка лутала по перивоју, лепи паж с коврчастим власима приђе јој и рече:

„— Дражесна господична, узвишени и моћни властелин од Арди, мој господар, послао ме је вама да вам донесем ову залогу његове љубави.

„И издижући се на врх прстију он је пољуби у чело.

„Друга година дође, а за њом још једна. Сваке године гласник се појави, доносећи Јолети мисао Крешаша.

„Једанпут гласник изостаде; не дође ни сутра, ни никад више. Лето прође. Затим јесен, земљу покри увело лишће. Јолета је тада читаве ноћи пребдила очекујући га. Велика је зебња обузе....

„Кад дођоше леги дани затекоше је бледу и тужну, седи крај прозора и гледа језерце, до кога не могаше више отићи. Једно вече, она се полако искраде из замка. Језеро већ беше покривено дивним зеленим биљем. Јолета је дуго ишла његовом обалом. Затим склопи руке;

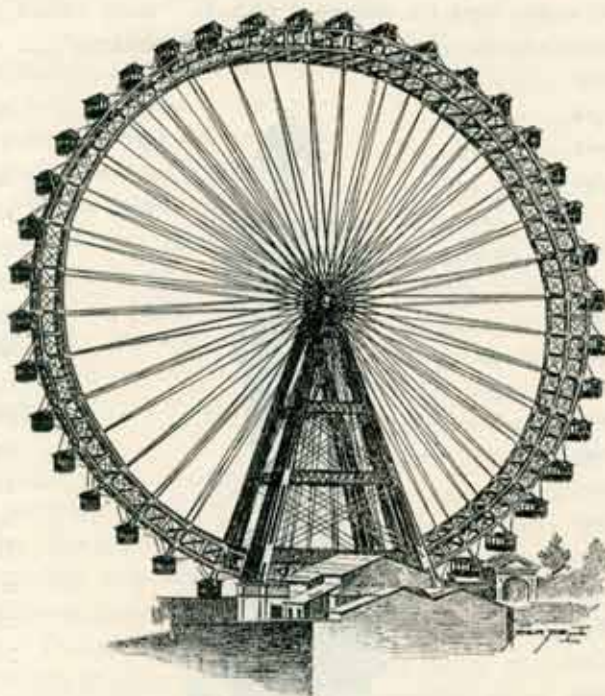
усне јој шапутаху неко име, као да га призиваху у помоћ; и она скочи у језеро....

„Док се Јолетино вито тело скривало од свију под треском и алгама, њена се љупка душица претвори у вилина коњница.

„Зими се он скрије кад лед покрије језера, јер му студен уди. Али у пролеће, при тихом времену, кад благи поветарац малује цвеће и дрвеће по пољу, он дође да својим летом овесели тихе воде, и да лети овим путем, којим је полако и тужно ишла верна заручница.“

Ето од тада заљубљени воле да загрљени сневају у пролеће, док се сунце огледа у језерцима, а око водене перунике играју вилини коњници....

Étincelle.

Са Париске Изложбе: Велики шочак.

БРИГА

ROMAN

НАПИСАО

ХЕРМАН СУДЕРМАН

(4)

VIII.

Мавле сада поче радити и мање. Заклетву коју је положио у јутро онога дана када је конфирмован верно је одржао. — Радио је као последњи његов слуга, а када би га замолила мати да се поштеди, пољубио би је у руку и говорио: „Па ти знаш, да нам ваља много поправити.“

У вече, када би легла послуга а близнаке заспале, седили су мати и син често пута сахатима заједно, на су сновали и рачували, али када би каква одлука у њих сазрела и када би се појавила искра наде у њиховим очима, десило би се често

да су се намах тргли и с уздахом погнули главе — али ни једно не рече шта му тишти срце...

У то време поче госпођа Јеленасвета у велико старети. Дугачке, уске боре изрише јој образе, брада се јако истаче, а коса доби сребрни сјај. Само се још по тамним дубинама њених забринутих очију могло видети, како је некада била лепа.

„Е, видиш ли, сада сам стара жена“, рече она једно јутро своме сину, када је пред огледалом чешљала косу, „а срећа још једнако није дошла.“

„Тути, мамо, а на што сам ја?“ одговори он, премда му баш није било много до лепих нада.

Тада се она тужно насмеја, помилова га по образи и челу и рече: „Да, баш ми ти личиш да си ухватио срећу за крила;... али већу тако да говорим“, настави она, „шта бих ја радила, да ми није тебе?“ — — —

Такав тренутак препуне среће морао је послужити за дуго, јер често су пролазили месеци, а мати се и син од саме муке и не усуде рећи што нежно. —

Близнаке израсте су у две пусте, пуначке дивљаке, за које није било дрвета сувише високога, ни јаме сувише дубоке. Кудрава смеђа коса падала им је у хи-

зладу растресених праменова преко слепих очију, а испод њих извиривала су два ока, пуна несташлука, тако сјајна и у уплашености и у дрскости у исти мах, као да се смеју залутали сунчеви зраци из дубоке шумске ноћи.

Смех њих две орио се зором раном и позним вечером кроз усамљену кућу на рудини, те је у њој у толико несноснија била тишина, када би биле у школи или се јуриле на пољу по ширини.

Близнакама је било све једно. Било сунца, било буре у кући, њима је глава била увек пуна ђаволства, а када би очево туга некада било толико, да им се чинило да је најзгодније да се сакрију иза пећи, наплатило би се овде тиме, што су се потајно штапале у колена.

Павла су неограничено волеле, што им пак није сметало да најбоље залагаје из његова тањира, најбоље рецке хартије из његове цртанке и најлепшу дугмад са његових панталона просто прогласе за своје, јер су крале као свраке.

Он се веома бринуо за њих, јер се бојао да ће све више подицати, нарочито што је мати постајала све уморнија и малодушнија и пустила ствари да иду својим током. Али он поче своје огледе васпитавања наопако. Његове овомене не уродише плодом, а једном када се сав био предао лепој беседи за опомињање догоди се, да му једна од њих изненада скочи у крило, ухвати га за нос и повиче сестри: „Види — ево му расту брци.“

На то се уснужа и друга, и обе га хтедохе што више чунати за уснице. Али када се он озбиљно наљути, почеше се срдити и рекоше: „Срам те било — нећемо више да говоримо с тобом.“

Јелисавету више није видео од конфирмације, премда је међутим прошла читаву годину.

Говорило се да су је послали у град да научи „друштвено образовање“. — Ова га је реч текла у срце, није готово ни знао шта значи, али је наслућивао, да се сада све више и више удаљује од њега.

Тада се догоди да једнога дана о Ускресу оде да обради парче орнице, која је била, одевљена од осталог имања, далеко на ивици шумској. — Он је сам сејао, а момак са два коња ишао је за њим и влачно.

Био је везао око рамена велику белу кесу за сејање и посматрао је с тихим уживањем, како се семе у падању прелива као златан водоскок. Тада му се учини као да види између мрачних стабала шумских нешто светло што се ниха горе доле — као колевка која лебди по ваздуху. Али једва стиже да се на то осврне, јер сејање је посао за који је потребна пажња.

Наста време доручку. Момак седе на врећу са житом, а он, пошто га беше обузела врућина, оде у шуму да нађе хлада.

Баца површан поглед на ону колевку и помисли: „Мора бити да је то каква мрежа“, али не обрати пажњу на онога, који се њихао у њој.

Намах му се учини као да га неко виче по имену.

„Павле, Павле!“ Звучало је то сасвим мило и поверљиво, а јасним, меким гласом, који му се учини врло познат.

Он се обазре уплашено.

„Павле, ходице амо“, викну глас још једном. Пређе га хладна језа, јер је знао ко је то.

Застиђеним погледом прелете преко свога радничкога одела, па онда поче дрешити чвор на кеси, али се чвор био затурнио за врат, те га не могаде дохватити.

„Та доби такав такав си“, викао је глас, а сада и угледа како се горњи део тела усправља у мрежи, а књига с црвеним и позлаћеним корицама омаче из руку и паде на земљу.

Устежући се, приближи се, трудећи се потајно да у маховини обрине обућу, на коју се беше нахватао блато влажне пиве.

Она је још у последњем тренутку опазила да јој ноге

с белим чарапама више испод хаљине, те се пожурни да их покрије марамом, коју беше пребацила преко рамена. Али не успе да је извуче испод пазуха, и пошто није видела другог излаза, шћућури се брзо, тако да је седела као насађена кокош, док се мрежа јако љуљала.

Можда је имала намеру да му мало импонује својом поузданошћу и тек наученим друштвеним образовањем, али је судбина хтела да га погледа исто онако поцрвенела и збуњена, као и он њу.

Он не опази ништа од њена душевнога расположења, само му се учини да се врло пролепшала, да јој је коса шчешљана у лепу гужву и да су јој траке на прсима лако трепериле на узбуђеним облицима. Ово га сасвим увери да је она међутим постала дама.

Прође један часак пре него и једно речи прослови.

„Добар дан — ти“, рече она затим са лаким осмехом и пружи му десницу, јер је опазила да је она у надмоћности.

Он је ћутао и смешкао се на њу.

„Помози ми мало да извучем мараму“, настави она.

Он учини. — „Тако, а сада се окрени.“ И па то он пристаде. „Сад је добро.“ Она је онет била легла, превукла брзо мараму преко ногу и гледала је сада кроз поља на мрежи враголасто на њега.

„Ваш се радујем што сам онет код тебе“, рече она, „и пак си ти најбољи од свих. Јеси ли се и ти мене зажедео?“

„Нисам“, одговори он искрено.

„Еј болан —“, одговори она и покуша да се, дурећи се, окрене на другу страну, али како се мрежа онет јако заљуља, остаде како је била и смејаше се.

Он се у себи чудно, што је тако весела. Он сем близнака још никог није видео да се тако смеје. А оно су била деца.

Али му овај смех онет врати отвореност, јер он осети по нагону, колико је он међутим постао старији од ње.

„Теби је јамачно било врло лепо — за све ово време?“ упита он.

„Хвала Богу — јесте“, одговори она. „Мамица побољева помало, али то је све.“ — Преко лица јој пређе сенка, али ишчезе за тренутак, а затим настави ћеретајући: „Била сам у граду — еј, чујеш — шта сам све ту проживела — морам ти то згодом испричати. Учила сам играти. Па сам имала и обожавалица — веруј ми. Пролазили су ми поред прозора, слали су ми безимене ките цвећа, па и стихове, стихове које су сами испевали. Био је међу њима један студент, с белим, гајтанима опшивеним капутот и зелено-бело-црвеном капотом — о тај је био вешт! Шта ми тај није све знао да прича — затим се верио с Бертом Ширмахеровом, једном од мојих пријатељица, то јест сасвим тајно, јер сем мене то нико не зна.“

Павле одахну лакше, јер је студент већ био почео да му задаје брига.

„Па зар се ниси љутила?“ упита он.

„А зашто?“

„Што те изневерио.“

„Нисам, ту смо ми узвишене“, одговори она и мицаше раменима. „Еј, чујеш ли, — све су то жутоклунци према теби!“ Обузе га топли страх при помисли да се студент може назвати жутоклунац, и то још поређен с њиме.

„Мој брат није жутоклунац“, одговори он.

„Не познајем твога брата“, рече она с философском мирношћом, „он можда није. — Да, ја сам много, много старија“, настави она. „Слушала сам и књижевност — ту сам много што шта лепо научила.“

У њему се пробуди мучна завист.

„Подигни ту књигу!“ — Он учини. „Познајеш ли је?“

Он прочита на црвеним корицама са златним ша-
рама речи: „Хајне, Књига песама“, и затресе жалосно
главом.

„Е, онда ти ништа не знаш. — Шта ти све нема!
Чујеш ли, ову ти књигу морам позајмити! Читај је —
ту се има шта научити! А када човек у њој чита неко
време — махом му дође да плаче.“

„Па зар је тако жалосна?“ запиташе он и разгледа
црвене корице с тужном радозналости.

„Да, врло жалосна, тако лепа и тако жалосна као —
као — говори се само о љубави, ни о чем више, и чо-
век осети како га обузима чежња, како би одлетео на
Ганг, где цвета лотово цвеће и где —“

Она засташе, затим се гласно насмеја и рече: „Ах,
то је одвећ глупо — је ли?“

„Шта?“

„Што ја брбљам.“

„Није — слушао бих те овако целог века.“

„Е — ти би? — Чујеш ли, — овде је тако угодно!
Чини ми се да сам тако заштићена, када си ти ту.“ —
И она се опружи у мрежи, као да хоће главом на њо-
гова плећа.

Необичан осећај радости и мира обузе га, каквога
одавно није имао.

„Што гледаш у страну?“ упита она....

„Не гледам.“

„Гледаш.... Треба мене да гледаш. Тако ми је
мило.... У тебе су тако озбиљне, верне очи — чујеш
ли, сада знам са чиме ми ваља упоредити ове песме!“

„Па, са чиме?“

„С твојим звиждањем. И оно је тако — тако — на
знаш већ... Звиждиш ли и сада још који пут?“

„Ретко.“

„А јамачно ниси још научио ни да свираш у флауту?“

„Нисам.“

„Срамота! — Ако ме волиш, учинићеш то... А
ја ћу ти скоро поклонити лепу флауту!“

„Ја ти немам шта дати у ударје!“

„Имаш — поклонићеш ми све песме, које будеш сви-
рао! А ако те много тишти око срца... е па, читај
само у овој књизи — ту пише све.“

Павле је разгледа са сваке стране. „Каква ли је то
необична књига!“ помисли он.

„А сада ми причај о себи!“ рече она. „Шта радиш?
Чиме се занимаш? Шта ти ради мила мама?“

Павле је захвално погледа. Он осети да ће давао
моћи говорити баш како му је на срцу, — али му намах
сену кроз главу да је одмор о доручку одавно прошао и
да га чека момак са коњима. До подне ваљало је да сврши,
јер по ручку требало је да кола оду у град с товаром
тресета, који је потајно извадио.

„Морам на посао“, промуца он.

„Штета! А када ћеш бити готов?“

„У подне.“

„Толико не могу чекати, јер ће се мамица забри-
нути за мене. Али ових дана дођи опет који пут да ви-
диш — можда ћеш ме опет наћи. Сада ћу да лежим још
један сахат и да те посматрам. Дивно је када са својом
снежно-белом марамом корачаш а семе се око тебе расипа.

Он јој немо пружи руку и оде.

„Књигу ћу оставити овде“, повиче она за њим, „узми
је, када будеш готов...“

Момак се враголасто смешкао, када се он опет врати,
а Павле се једва усуди да подигне очи к њему.

Свакад, када је у послу пролазио поред онога ме-
ста, на коме се она одмарала у шуми, она се у пола
усипави и махаше му ценном марамом. Око дванаест ча-
сова скупи своју мрежу, дође до ивице шумске и довикну
му кроз скупљену шаку с Богом...

Он у знак захвалности скиде капу, а слуга гледаше
на другу страну и звиждаше, као да ништа не виде...

За време данашњег ручка мати не скиде очију са
свога сина, и када је била с њиме на само, пође к њему,
узе његову главу међу своје руке, па рече:

„Шта ти се десило?“

„Зашто?“ упита он збуњено.

„Твоје се очи сијају тако лукаво.“

Он се гласно насмеја и одјури; али када га је при
вечери још једнако посматрала — питајући и жалосно у
исти мах — заболело га што јој није поклонно поверење,
пође за њом и признаде јој шта му се десило.

Тада јој брижно лице обузе нешто налик сунчевој
светлости, и када он зажарених образа застиђен оде, по-
гледа за њим влажна ока и склопи руке, као да се моли.

Седео је до поноћи у својој собици, наслонивши главу
на руке. Тајанствена му је књига била на коленима, али
није могао читати из ње, јер му је отац био забранио да
у вече гори свећу. Морао је чекати до недеље.

Размишљавао је о томе, како се она променила. —
Само да се није тако често смејала. Њена веселост оту-
ђиваше му је, а бујни цветни живот, који је красио, од-
маче му је далеко, далеко у ону туђу земљу, где живе
срећни. И премда је по љубави и доброты изгледало да
је она некадашња, морала је научити да га презире, јер
је био само сеоски момак, и уз то још глуп, незгра-
пан и туробан.

У глави му је врела шарена мешавина среће, срама
и прекора, јер му се учини да се могао понашати много
достојније и много отменије. — Уз то дође загонетни страх,
који му готово стеже грло, — премда је узалуд у дупи
тражио, зашто ли је...

Другога дана пре подне свази из дворишта, на коме
је побијао козе, да се нешто бело креће по ивици шум-
ској. — Стеже зубе од бола и гнева, али се не могаде
одлучити да остави посао.

Још се два дана виђало оно бело — а затим га не-
стаде.

У недељу пре подне извади песмарицу из ормана и
пође с њоме у шуму, — на ручку није ни био, — а у
вече нађоше га близанке, које су се по ливади играле,
како звиждаћи лежи испод цбуна смреке, а сузе му
теку низ лице.

Тако је он преводио „Књигу песама“ на свој језик.

Кратко време затим чуо је, како су лекари госпођи
Дуглас наредили да се стално бави на југу и да ће је
Јелисавета пратити.

„Сасвим је добро тако“, говораше он себи, „тако ми
се неће више толико вртети по глави.“ Дуго је био не-
одлучан да ли да јој врати узгајљену књигу или не; радо
би је задржао, али му то савест није допуштала. Чекао
је на zgodну прилику — док се сазна да је отпUTOвала.
Тиме се задовољи.

IX.

Прођоше пет година — пет година пуних брига и
напора. Павле се свесрдно трудио, радио је од зоре до
мрака, његова је вредна рука била на свакоме послу, и
чега се лати успе. Али он то једва опази, јер свакога часа
летео му дух брижно у будућност.

На челу су му увек биле исте боре, око његово
гледало је истим замишљеним, мудрачким изразом преда
се, као да гледа у своју унутрашњост, и често су про-
лазили дани, а он при ручку или при раду не проговори
ни речи.

Био је убеђен, да је у основи његово делање било
безнадежно. Очевој се захвалности никада није ни надао
и лако је преболе, али му је теже било научити да сноси
мирио, када би очева бод за час покварила оно, што је
мучно недељама створио.

Када се отац враћао са својих путова, често би га а на очи момака називао блесаном, глупаком, и горко се вајкао што газдинство мора да остави тако неумешним рукама, када га дужност — а нико није знао каква је то дужност — зове да оде далеко.

Павле би тада ћутао, јер му је дубоко у срце била урезана заповест: „Поштуј оца и матер — оца ради матере“, тако ју је преиначио — али му око луташе мутним погледом од слуге до слуге, и који би се смешкао или потајно радујући се гуркао суседа, тога би отпустио сутрадан.

Међу слугама био је један, који је за све време радио на мајуру. Име му је било Михаило Раудеуз, а био је пореклом Литвац. Седео је недалеко од Хеленентала у једном распалом кућерку, чији су зидови били обложени тресетом, да их не би оборила бура. Имао је пропалу жену, која је већ два пута била у затвору и учила децу да просе.

Био је то ћутљив, туробан момак, који је посао радио приморно и удалио се без речи, када више није био потребан, а тачно опет био на послу, када је опет било рада.

Павле га у први мах није могао трпети, јер његова ћутљива усамљена природа и његово плашљиво мрачно лице учинили су на њега непријатан утисак, али му на један мах паде на ум, да се ни он сам не понаша друкчије, и од тога часа га заведе.

Отац као да га се донекле бојао, јер и ако је, када би био пијан, обично тукао слуге, њега никада још није такоао. — Изгледало је да га задржава поглед, којим га је погледао овај човек испод својих густих обрва.

Овај је слуга био Павлов највернији помоћник. Њему је могао поверити чак и продају жита на тргу, и он је увек умео да добије највећу цену. — — —

На тихом мајуру извршила се за ових пет година споро и неприметно велика промена. Све се више и више губише трагови сиромаштва, све се ређе и ређе сраћала невоља. — У градини се појавише лепе леје цвећа, у дугим редовима стајале су оаци махуница и шваргле, а дотрајала ограда одавно је замењена новом. — Стока се из године у годину увећала са две до три скупоцене краве, а млекарска су кола, која су свакога јутра ишла у град, свакога првога доносила млеку на ру.

Што успркос томе о започетом благостању није могло бити ни помена, томе је био крив једино отац, који је већи део прихода губио у спекулацијама, ако га није прошио.

За његовим леђима Павле је нашао могућности, да бар за браћу и сестре одвоји свакога месеца по који талир.

Браћи је требало више новаца него икада. Мако је био положио државни испит и био је сада бесплатан приправник у гимназији; Готфрид, књиговођ, бивао је годишње неколико месеца без службе. Обојица су писали писма свим могућним начинима од добровољнога захтева: „Позајми ми одмах 30 талира“, до дирљиве молбе: „Ако ниси рад да пропадиш, имај сажалења итд.“

Павле је пребдио више ноћи, размисљавајући како да им помогне, и често је пута новце закидао од својих уста.

Једном му је Готфрид писао да се сав подерао и да му је потребно летње одело. Павле је баш био наумио да за себе поручи стајаћи капут, јер му је стари био отешњао; уздишући спакова за то одређени новац у писмо и посла га брату, али му у писму помену да ни он не стоји боље с оделом. Брат се показа великодушан, јер му после две недеље посла пакет са хаљинама и с писмом, у коме је писао: „Шаљем ти уз ово своје изношено одело. У својим скромним приликама моћи ћеш га јамачно још употребити“.

И близнакама се Павле постарао за сјајнију будућност, него ли што се могло претпоставити по тешким приликама у кући. Постарао се да их нападија, некада

гувернанта, прими у приватну школу, коју је била отворила за кћери имућнијих породица из околине.

Школарина није била при том најтеже — па и књиге и вежбанке могле су се набавити — али тешко, врло тешко било је набављати потребну гардеробу, јер његов понос није допуштао да сестре изостану из пријатељица и да их ове можда сматрају за просијачку децу. Он је сам на себи одвећ осетно, како је то кад човека погледају преко рамена, па то није хтео допустити сестрама.

Код матере није нашао ослободилаца више чак ни за ове чисто женске бриге. Она је непрекидним грдњама свога мужа била толико утучена, да више није имала одважности, да и једну кривицу купи на личну одговорност.

„Што урадиш, сине, биће добро“, говорила је она; и Павле би отишао у град да га преваре трговци и кројачица.

Близанке одрастоше, безбрижне и обесне, и не слутећи, каква се жалосна игра одиграва у њиховој најближој близини.

У десетој години тукле су се са сеоским мушкарцима, у дванаестој ишле су с њима да краду крушке, у петнаестој примале су од њих ките љубичица...

Оне су надалеко важиле као најлепше девојке у околини. Павле је то знао добро и није се тиме мало поносио, али није знао да су иза оград од градине имале састанке и да се половина њихових конфирманских другова могла хвалити, да су им љубили слатке румене усне.

X.

Било је месеца јуна једне ведре недеље по подне.

Из шуме преко разлегала се тиха свирка труба. Тамо се славила данас велика светковина. Путничка капела приређивала је концерт. Са свих страна били су дошли становници села, чак ни спахије се нису устезале да дођу, јер се тако што није дешавало често у тихој поученој шуми.

Још од подне прође дуги низ кола поред мајура, и стари Мајерхефер, који није радо остајао код куће, када је где што било, намах се одобробољно и позвао женскадију да се брзо спреми, јер хоће да се жртвује и да их одведе на свечаност.

Близнаке, које су одавно већ жудно погледале кроз прозор, узвикнуше гласно, госпођа Јелисавета им се благо насмеја, па се окрете Павлу, који је седео у углу и мирно наставио дељати притке, као да га се све то ништа не тиче.

„Зар нећеш и ти с нама?“ упита она.

„Павле може да кочијашин“, рече Мајерхефер немарно.

Он се захвали и рече да му је капут сувише похабан, а рад је и да надгледа надничаре, који су имали да дођу са смирајем сунца. Сутра је требало почети косидбу.

Близнаке се згладаше, шћућурише главе и церекаху се; а када изиђе на врата, обискоше му око врата и Катица му нешто прошапутала: „Чујеш, ми нешто знамо!“

„Е, а шта знате?“

„Нешто лепо!“ рече Грета тајанствено.

„Па реци!“

„Јелисавета Дуглас се опет вратила.“

И ударивши у гласан смех, одјурише.

Павле се прво наљути, што се усуђују да се тако ругају с њиме, затим уздахну, зачуди и насмеши, што му је срце намах почело толико куцати.

Пола сахата затим пођоше његови.

„Дођи скоро за нама!“ довикну му мати с кола, а Катица дошану му при пењању у кола на уво:

„Чини ми се да ће бити и они.“

Сада је био сам на опустелом дворишту... Девојке су ради муке биле отишле на пашу, — нигде живе душе широм.

Патке у баруштини бежу подвукле главу под крила, пао на ланцу хватао је савииво муве.

Павле седе на ограду од градине и гледаше према шуми, на чијој се пивици видало треперење белих хаљина, а каткада се видало светлוצање, када би сунчев зрак пао на хаљове запрега у кочијама.

Дође вече. Још је био неодлучан да ли да се усуди поћи за својима.

Дође му на ум хиљаду разлога, који му налагаху да свакако остане код куће, и када је сасвим био на чисто да му је место у кући и нигде више, обуче стајаћи капут и оде на свечаност.

Почело се смржавати, када је корачао преко миришне ледине. Срце му обузе неки потајни страх. — Није се усудио да трага за разлозима, али када прође поред доуна смреке, под којим је некада Јелисавети звиждао своју најлепшу песму, прође му бол кроз груди, као да га је што уболо.

Застаде и размисли да ли не би боље било да се врати. — „Капут ми је сувише похабан“, говораше у себи, „не смем се појавити у пристojноме друштву.“ Скиде га и поче га разгледати са сваке стране. Павлови на леђима личили су на сиве траке, на лактовима био је тамно-сребрни сјај, а ивице превоја на прсима имале су чак и реса.

„При најбољој вољи не може се“, рече он, па седе опет под доун смреке и савлаше о томе, како ће изгледати леп и отмен, када једном дође до новог капута. „Али ће још много дотле требати“, настави он, „прво морају Маке и Готфрид да се утврде у положајима, Грета и Катица морају добити тражене балске хаљине, а мамина насловача мора се поново превући“, — и што је више мислио, све му је више ствари дошло на ум које су прече.

А затим му се опет учини како је обучен у нове повцате хаљине, с лакованим чизмама на ногама, с модерном оковратном марамом, на поносно подигнуте главе у немарно отменом држању улази у балску дворницу, а Јелисавета му се с одличним поштовањем смеши.

Намах се трже из снова. — „Срамота, постао сам читав кицош“, караше се, „шта ће мени лаковане чизме и модерне боје оковратна марама, баш ћу сада у своме староме капуту у шуму. — Уз то се сасвим смркло“, додаде он опрезно.

Све су јасније јечале трубе. Клицање и кикот продре кроз борову шуму до његових ушају.

Округла једна шумска ливада била је претворена у место за забаву. У средини било је наменшено узвишење за свираче, десно од тога била је дашчара сеоскога крчмара, који је продавао кисело пиво и слатке колаче, а на левој страни било је ограђено игралиште, за које се плаћало за улазак десет пфенига више, као што се могло читати на великој белој табли.

У великом луку околом били су подигнути столови и клупе, за којима су се породице наслађавале понесеном вечером, и кроза њих гурала се уз клицање, кикот и зверање гомила, жељна љубави или батина.

Концерат је већ био при крају, игранка је почела; по угаженој маховини окретали су се парови околом, дувајући и спотичући се.

Светлост познога вечера разливала се по пропланку, док међутим већ беше потонуло у мрак шумско земљиште око њега. Овде су се бавили слуге и слушкиње из оближњих места, чак су и кочијашни напустили своја кола, пошто се нису могли помирити с тиме, да љубавну игру посматрају из далека. Сваки доун као да је оживео, а из крила ноћи избиваше тихо, љубавничко кикотање.

Плашљиво као кривац шуњао се Павле око места весела. Страх од туђих људи био му је увек урођен, али се још никада није било тако плашљиво стегло његово срце, као у овоме тренутку.

„Да ли је Јелисавета ту?“ — Нигде трага у овој вреси од становника „беле куће“, али и његови као да су ишчезли без трага. Једном му се учини, као да му допире до ушају весело гукање близанака, али у часу ишчезе граја.

Двапут је већ био обишао круг, када изненада — срце му хтеде стати од страха и милине — снази баш испред себе оца и матер с породицом Дуглас, како у најпријатнијем друштву седе заједно за столом.

Отац се био налактио на сто и сав поцрвенео наговараше господина Дугласа. Пдећати овај дин бујне проседе браде слушао га је ћутећи, климаше каткад главом и смешкаше се за се. Суха, болешљива прилика упалих образа и плавих котурова око очију, која је уморио наслоњила главу на дебло и сухим, белим прстима обухватила руку материну, била је његова кума, која му се вазда привићала као гласник с онога света. Али поред ње — поред ње дама у простој, сивој хаљини, просто зачешљане плаве косе — — —

„Јелисавета, Јелисавета“, одјекну у њему глас, а затим паде нешто као зид од облака између њега и ње и паде му студено на душу, и обави му око влажним велом.

Наспрам ње седео је један господин са дрском, плавом брадицом и још дрскијим плавим очима, који се поверљиво пагиваше према њој, док му је осмејак прелетао преко мирнога лица.

„За овога ће поћи“, говорио је у себи с одређеношћу, која је била више него ли љубоморна слутња. С видови-дошћу љубави познао је да се ове две природе допуњују и морадоше потражити. — И можда, можда су се нашли, док је он своје дане проводио у ништавним сновима.

Као укочен застаде и разгледаше човека, који му намах обелодани, шта је изгубио — изгубио, наравно, пре него је било његово.

А и како би се икада могао мерити с овим! Такав — баш на длаку такав — био је његов мушки узор, о коме је вазда сањао.

Дрзак, енергичан, свестан у победу — такав је и он некад мислио да буде — баш исто такав као туђи млади човек, који је с лакомисленим осмехом погледао на Јелисавету. — И он је носио лаковане чизме и модерне боје оковратну мараму, а одело му је било од најфиније црне, сјајне чоше.

Читав сахат биће да је стајао Павле, не усудивши се да се макне с места, прождирући очима Јелисавету и човека наспрам ње.

Наста поћ. Он то једва опази.

Западише низ светилака, које разасуше неодређену полусветлост на шарену гужву људску.

„Како сам лепо прикривен“, мислиаше Павле и радоваше се мраку, у који се повукао. Он и не опази да на њега поћонше дла човека и у његовој близини нешто наменштало на земљи. — На један мах букну, на испуна три корака од њега, пурпурно-црвена бенгалска ватра, која све околом обасу морем блескаве светлости.

Брзо се хтеде склонити у сенку једнога дебла, али већ беше касно.

„Није ли то Павле?“ узвикну мати.

„Где?“ унута Јелисавета, обрћући се радознало.

„Деране, што то цуњаш по мраку?“ узвикну отац.

Хтео не хтео морао је сада изићи и поруменео од стида, с капом у руци, стаде пред Јелисавету, која се била налактила и гледала га смешећи се.

„Да — такав је увек — прави гмизавац“, рече отац, ударивши га по рамену, а туђи млади господин подиже косу са чела и смешкаше се у пола доброћудно, у пола подемешљиво.

Сада устаде и стари Дуглас, пође к њему и ухвати му обе руке. „Главу горе, млади пријатељу, и прса напред!“ викну он лавовским гласом. „Немате Ви разлога

да оборите очи. — Ви најмање на целоме свету. Ко с двадесет година чини што Ви чините, то је потпун човек и нема да се крије. Нећу да Вам ласкам, али запитајте се једном, ко би још то урадио! Да не би ти, Леоне?" окрену се он младоме кицошу, који весело смејући се одговори:

"Какав сам, такав сам, ујаче."

"Само кад би био икакав, неваљалче", одговори Дуглас. — "Знате, ово је мој нећак, Леон Хелер, Гаша Гашић у новом издању — — —"

"Ујаче, изгорех!"

"Мир, обешоначе."

"Ујаче — двадесет чаша — ко пре буде под столом —"

"То он зове поштовање."

"Ујаче — ти заједан."

"Мир — погледај само овога младога тежака — двадесет му је година, а држи све газдинство у реду."

"Е, господине Дугласе, и ја сам још ту", викну Мајерхефер нешто необична лика.

"Не мислим Вас врећати", одговори овај, "али Ви имате са својим акционарским друштвом толико посла — Ви се наравно не можете старати о таквим тричаријама."

Мајерхефер се поклонил поласкан, а Павле се застиде место њега, јер је и сувише добро осетио иронију ових речи.

Госпођа Дуглас дозвољава га к себи осмехом, узме му руку и помилова је. "Порасли сте и пролепшали сте се", рече она својим слабим, пријатељским гласом, "и добили сте лену браду — — —"

"Па реците му ти", прекиде је мати, која је данас изгледала слободнија него ли иначе. "Павле, замоли своју куму — — —"

"Да — молим за то", рече Павле, муцајући и поново поруменевши.

"Бог ће те благословити, сине", рече госпођа Дуглас. "Ти си то заслужио", — и глава јој опет клону на дебло.

Павле је сада стајао иза клупе и није знао шта да почне. Откад је одрастао, сада је први пут био у туђем друштву. Поглед му паде на Јелисавету, која се осврте за њим, назајавивши главу.

"А са миом и нећеш да се поздравим?" упита га тихом враголијом.

Оно поверљиво "нећеш" даде му одважности. Пружи руку и упита, како јој је било ово дуго време.

Жалосни покрет пређе јој преко лица. "Није добро", рече она тихо, "али о томе ћемо доцније, када будемо насамо."

Она се мало помаче, па рече: "Ходи!" И када седе поред ње, додирну јој лактом врат. Тада му кроз све тело пређе језа, какву никада у животу није осетио.

Леон Хелер пружи му преко стола руку и рече смејући се: "У добро пријатељство, Ви узорни сине!"

"На жалост нисам достојан, да будем узор", одговори он у својој невиности.

"Онда будите спокојни — нисам ни ја. — Ништа ми није отужније, него ли такав узорни син — — —"

"А што сте ме тако назвали?"

Леон га погледа збуњено. "Е, па изгледа да Ви све сматрате за збиљу", рече по том.

"Опростите — ја сам тако слабо навикнут на шалу", одговори он, а стид му обли лице. Када се затим окрете Јелисавети, опази како га она гледа у очи необично дубоким, озбиљним погледом. Тада му душу обузе изненадни осећај среће. Осетио је да ту има некога који га не сматра за глупога и смешнога, који је разумео његову природу и законе по којима се владала.

Док су њих троје ћутали, настави отац на другоме крају стола доказивати господину Дугласу план свога акционарскога друштва.

"Па ако имате према мени поверења, господине! — али не! то и не морате имати — хоћу да кажем, ако нећете своју срећу лакомислено да пробердате — а својој срећи не треба стати на пут, господине! — ако у себи осећате само искру предузимачкога духа — онда, да онда! —! знате стотинама се хиљада ту може зарадити, тресет је неисцрпан — а што бисте допустили да се други место Вас обогате, господине? Напред — кроз мрак к светлости, моја је лозинка — хоћу да се отимам и борим до последњег даха — јер није мој лични интерес у питању, већ ми се чини као питање целога човечанства! Стало је до тога да се пуста земљишта спреме за културу, стало је до тога да се целоме срезу створи нови животни сок, стало је до тога да се супротна ових предела претвори у богатство — стало је до тога да човек постане добротвор човечанства, господине!"

И у том је правцу торокао и даље.

А затим се сасвим примаче Дугласу, и као да хоће да му стави пиштољ на прса, узвикну:

"Хоћете ли дакле да узмете учешће, господине?"

Дуглас снази један миг своје жене, која је показивала на госпођу Јелисавету и њега при том молила, па рече, у пола весело, у пола љуито: "Шта му драго."

Павле се опет застиде, јер је читао на лицу Дугласову, да је њему једино стало до шале да баци неколико стотина талира кроз прозор. Знао је он сувише добро, да нико наметан није могао планове његова оца озбиљно схватити.

"Зар ниси видео наше девојке, Павле?" упита мати, која је сада била исто тако утучена као и он.

Не, он их нигде није видео.

"Иди онда — потражи их — отишле су на игралиште — реци им да не јуре одвећ много, иначе ће озенети."

Павле се подиже.

"Поћи ћу с тобом", рече Јелисавета.

"Смем ли и ја поћи, сестрице?" упита Леон.

"Остани ти само овде", одговори она на кратко, на што он изјави да ће га убити туга.

"Красан човек", рече Павле с уздахом зависти, када поред ње корачаше кроз гунгулу.

"Да — и ништа више", одговори она.

"Волим ли га?"

"Волим — врло."

Дакле ће га ипак узети, домишљао се Павле.

Уоклоо викаше и клицаше гомила. Светиљку једну обузе пламен, и пуно младих момака труђаше се да је скине с узице. Разбуктала парчад хартије летела су по ваздуху, а течни стеарин прскао је по кругу.

Јелисавета наслони своју руку на његову и прими главу на његова плећа. Опет га обузе мала језа, коју не могаде објаснити.

"Тако — сад сам заштићена", рече она шапћући. "Дођи после у шуму, Павле, имам много да ти причам — онде нећемо бити узнемирени."

И како она то рече, њега сасвим обузе страх од саме радости.

Сада су били дошли на игралиште. Трубе јечаху, а играчи се врбаху у кругу.

"Хоћемо ли и ми да играмо?" упита она, смејући се.

"Па ја не умем", одговори он.

"Не мари", рече она, "за такве је случајеве Леон ту."

Падоше му на ум глуми снови, што их је данас снис под смреком. — "Тако је са свачим, што себи смислим" помисли он.

"Имам још једну твоју књигу код себе, Јелисавета", рече он потом.

"Знам, знам", одговори она, гледајући га смешећи се.

"Опростити, што —"

„Ала си ти ситничар!“ шалила се она. „Леон ми је међутим упропастио сву моју књижицу, па сада тражи да набавим нову — јер нема више шта да чита.“

Леон — и све једнако Леон! —

„Па јеси ли много лепих ствари читао?“ упита она затим.

„Знао сам некада све на памет.“

„А сада?“

„Сада, о Боже! — ваља ми мислити на толико свакодневних ствари — није оно више за моју главу.“

„Ни за моју, Павле! То је отуда што смо одвећ много окусили од живота — појезија је за нас пропала.“

„И за тебе?“

Она уздахну. „Јадна мамица!“ рече затим.

„Шта је с тим?“

„Видиш, већ сам пет година болничарка“, рече она, „ту је пуно мутних часова, па када кандидице тиња и очи забоде од многога бдења, а на пољу бура луна капцима — наиђу на човека разнолике мисли о животу и о смрти, о љубави и о напуштености — на кратко — онда човек себи испева своју песмарицу и не тражи више туђе. — Али хајде да се уклонимо из ове галаме — хтела бих те много штати — а овде човек разбירה с муком своју рођену реч.“

„Одмах“, рече он, „само да прво — —“

Очи његове прелетеше преко игралишта, када зачу насмејани мушки глас иза себе: „Погле оне две бесне мале.“

Несвесно окрете се и опазе браћу Ердмане, које годинама није видео. Они су међутим били на полуприредној школи и постали су велика господа.

„С њима ћемо да се прошалимо“, рече други. Затим се смејући се увукоше у круг играча.

Одмах затим спазе Павле и своје сестре. Смеје густе витеце пале су им замршено у лице, образи су им пламтели, прса се надимала, а очи су им гледале заљубљено и услахирено.

„Како срећно изгледају — ова дивна створења“, рече Јелисавета.

Павле их мало покара — оне једна обратише пажњу на њ, већ гледаху церекајући се поред његових рамена. И када се окрете, опазе оба Ердмана, који су се сакрили иза узвишења за свираче и отуда давали потајне знаке.

Близнаке бежу међутим умакле, а и Ердмани ишчезли.

„Хајдемо одавде“, рече Јелисавета.

Он пристаде, али остаде као укочан.

„Шта ти је?“ упита она.

Он пређе руком преко чела — рђава реч коју је био чуо не хтеде му избити из главе.

Сестре су биле младе — обесне — неискусне — нико их није чувао — па када би се сада превариле — када би — хладна му језа обузе све тело.

А он — који се закleo да ће им бити веран чувар, он се подао своме уживању, он —

„Хајдемо у шуму“, рече Јелисавета још једанпут.

„Не могу“, промуца он...

Она га погледа зачуђено.

„Морам — — сестре — никога нема уз њих — не срди се —“

„Врати ме столу“, рече она.

Он то учини. Ни једно не рече више ни речи.

Пет минута доцније изненади он сестре, како су руку под руку хтели с Ердманима утећи у шуму.

„Куда?“ упита он, ступајући међу њих.

Оне обореше збуњено очи, а Катица промуца: „Хтели смо мало у шетњу...“

Браћа Ердмани почеше разговор тоном поштењаковића, стискоше му едрачно руку и пожелеше веома да

обнове пријатељство из младости. — А потом му показах песнице.

„Хајдете сада матери“, рече он близнакама, а када се почеше устезати, одвуче их за руке са собом.

Сто се у пола испразнило... Породица Дуглас била је отишла са свечаности.

Он оде у шуму и поче размишљати о томе, шта би све могао казати Јелисавети. — Али није било суђено — све се нешто испречавало.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Петроград.

Драги друже,

Хтео би да знаш шта се ради на „дивљем северу“? — Да ли си видео како кште мрави у свом мравињаку када их ма ко узнемири у њихову миру, да ли си видео како се узмувају, како трче као попарени тамо и овамо? Тешко је рећи да у таквим тренуцима раде баш оно што хоће и желе. Ето, такав је мравињак, донекле, и Русија: опипати било њезина живота, једним потезом пера представити стварност њезину — није могуће. Па ипак, да макар и најмање удовољим твојој жељи, покушаћу сво.

Није давно било када су на Западу веровали да у Русији живе полудивљаци који се хране дојаним свећама а добре две трећине годишњег времена иду одевени у дебеле бунде, да остало време продембелишу пијући квас. А није давно било ни оно доба кад и сами Руси вероваху да је у Западу и истина и спасење, када јавно говораху: *Ex occidente lux!* сматрајући за част, ако се могу обезличити, слити се у Јевропу, те тако бити с њом једно и неразделно, одричући се за увек својих најближих, себе самих.

Али се, знаш и сам, јавише сред ових северних дивљака писци-учитељи, који позиваху људе да од речи и на дела пређу, који позиваху на ослобођење од оних окова који спутаваху развитак слободне личности. Они нагомише и Запад да на њих обрати пажњу: заинтересоваше га својом свежином, новашћу и оригиналношћу идеја. Са друге стране, и сами „дивљаци“ престадоше јести дојане свеће и пити само квас... то јест, хоћу рећи, престадоше слепо веровати у Јевропу, па, приметивши на јевропском огртачу и руке и закрпе, скидоше га и навукоше нову, своју одећу. Место слепо вере дође критика. У осталом, кроз ово критичарско решето још не прође баш свако зрно што нам дође са запада.

По речима једног од Тургенјевљевих јунака: навика зависности дубоко је срасла с руским човеком. Њему је свуда и у свему потребан господар. Такав је господар обично жив човек, а по некад њиме влада и само буди такав, тако звани, *правац*. И ако је Русија крајем XIX века стала на своје ноге, ипак не значи да је се за увек ослободила својих по каткад неупутних навика. У такве навике ја бих да убројим и оно често непромишљено одушевљавање Западом. Не хитај с мишљењем, да је ово опскурност. Ја верујем да словенски народи ваља да у својим младим годинама истину траже на Западу, али толико тек колико то неће бити од штете по њихову индивидуалност ни њихово огњиште.

Ако пажљиво разматраш руско друштво запазићеш, да оно не спава, већ живи у напону свог живота, ради и мисли... Ово се нарочито опажа у великим универзитетским средиштима, у омладинским круговима. Нема сумње да се негативне појаве највише опажају у *канцеларијама*, у бирократизму, који је резултат Метерниховског система, а који је прогутало све што му је под руке

долазило, који је гушио сваки полет, сваки живот — као што коров крив угуши. Наша средња и виша школа, основана по западњачким угледима (а највише по француским), још важе спремају само чиновнике. Оне су огромна фабрика у којој се справљају само дипломе — *conditio sine qua non* за државну службу. За то је и дошло дотле, да се од ученика средњих завода очекују само атестати, а од универзитетских грађана само дипломе, а не и наука.

Па ипак, и ако је ово, што рекох, обична појава, опет бирократизам није могао угушити живу душу младог народа; омладина је пуна душе, и већим својим делом бави се о проучавању друштвених и научних питања.

Садашњу омладину можемо без погрешке поделити на неколике групе: свака од њих има своје аденте и своје жреце, своје органе у новинарству, свој круг читалаца и рада. Угледно место међ овим групама заузимају присталице капиталистичке теорије Карла Маркса, тако зване *марксисте*. Они позивају руски народ да напусти свој плуг и рало, да остави земљу хранилицу, па да пође у фабрике, које ће једино спасти Русију. — Одлући народ од земље, за коју је као прирастао, у коју је гледао и гледа извор свога бића, нагонити га да пође у фабрике — посао је који се не може баш лако извршити. А питање је још, да ли су такве тежње баш наметне и оправдане. Било како му драго, тек група *Марксиста* има и својих лепих страна; она се стара да друштвена свест увиди једном сву потребу за олакшавањем радничког стања: умалити радно време, повећати плату, задати радницима видне и угодне станове, подизати им болнице и школе.

У другу групу, исто тако многобројну, а јуто нерасположену према првој, долазе — *народњаци*. Рад ове групе још је симпатичнији, јер њени чланови и задаци могу реализовати са великом користи за руски народ. Обе групе исказују своје идеје и штампом и литературом. Истина, ни једни ни други не могу се похвалити владиним симпатијама, јер из основа осуђују бирократизам. Цензура гуши један за другим њихове солидне и симпатичне органе.

У последње доба јавила се још једна литерарна партија, то су *Ничеовци* и *симболистичари*. Може бити, да се симболизам као појезија расположења и разликује од уметничких протеста материјализму и позитивизму; може бити да ове ембријоне нових погледа на свет очекује велика будућност у којој ће, прерађујући старе философске и естетичке погледе, открити праву истину о лепоти и неодређено. Несумњиво је само једно: млађи виђенији и познатији песници оштро се разликују од старе песничке школе коју је завршио Надсон. Данашњи књижевски тргови поплаћени су производима песника декадентата, у којих творевинама нема ни осећања ни идеја; а стихови им не утичу на осетљиву и нервозну душу данашњих читалаца.

Као знак времена јавља се и проповедање Ничеова индивидуализма. Његове идеје дубоко су већ продрле у извесне друштвене кругове, у којима створили и читав култ — *Ничејство*. Ниче (који је само делом прошао кроз руску цензуру) превео је и штампан већ неколико пута. Највећи је број његових поклоника у логору симболиста.

Симболизам, а делом и декадентство са својим чудним облицима, захватили су корена и у књижевности и у уметности. Поред овога јавља се и једна нарочита фракција — мешавина *Марксизма* и *Ничејства*, прави *neutrum*: тако зване *неомарксисте*. — Биће ваљда прилике да о овом доцније и опширније проговорим.

Извештаченост декадентства, развраћеност неомарксизма и „еготизам“ Ничејства нађоше оштрога сатиричара у модерном свету познатог списатеља П. Боборикина. У садашњој сезони имала је ванредних успеха његова комедија „Навала“ (Накин). Руски декаденти, неомарксисте, Ничеовци и њима слични недоносци страшно се ду-

тише на писца, али се гледаоци од срца смејаху и сложено плескаху оштроумној комедији Боборикина. —

У најновије време руско друштво обузето је симпатијама за Буре, и својим породичним стварима. Оцени и матере, а заједно с њима и деца, живахнуше најновијих дана. Руска влада, излазећи у сусрет друштвеним невољама и жељама, покренула је питање о реорганизовању средњих школа, о смањивању часова из класичких језика. Доста је већ доценијума како Руси плаћају данак немачкој школи, па је већ крајње време да се и тај јарам стресе. И можда није далеко дан, када ће:

Сто тисућа трубџа махот
Да разгласе широм света:
„И Велики умро Цар!“

Али о овом други пут, а дотле ти шаље поздравље твој

Мили Рус.

Алфред Јенсен, шведски књижевник. — Коликогод српски народ има пријатеља у туђинаца, за свакога од њих може мирне душе рећи, да му је пријатељ само на то што сам унија да му пада такав бити; јер у доба када мали народи јуре и трче за пријатељима, српски народ чека да му се пријатељи сами јављају. Истина је, да се народни понос тим потпуно задовољава, али је исто тако истина, да за своју општу кућу ваља више поради, више интересована уносити у туђину.

Алфред Јенсен, угледни књижевник шведски, тихо је и у миру проучавао наш лепи језик, доделивши већ пре тога своје симпатије нашем народу. Плод таквога његова рада јавио се у преводима из српске књижевности. Превео је од Јазе Јазаричића *Школу икону* и *Све ће то народ познати*; од Симе Матанула *Крону освету* и *Како се латинке ожењиле*; од Јанка Веселиновића *Кужову клетву* и *Малог Стојана*; од Стјепана Митрова Љубише *Крађу* и *прекрађу збога*. — Ови његови преводи нису остали неопажени у шведској журналистици. Журнал „Futis“ писао је тада, да је ретко који избор и превод дошао до компетентнијег од г. Јенсена. А за саме приповетке рече: да су од универзалне вредности не само с естетичког, већ и с културно-историјског погледа. — Журнал „N. Eklesiastik — Tidning“ писаше, да је у овим причама, преведеним извршним стилистичким талентом, изнесен карактер народа којег свако, ко га је познао, заволео жора. Тако је он добродушан, пун осећања и скроз и скроз моралан и поштен. — А „Göteborgs Aftonblad“ овако се изрази: Преводилац је указао нашој литератури услугу, што нам је изнео производе једне књижевности, која не заудара на морфин, асикит, парфен и d e m i - s h o n d. Ови цртежи простих, природних људи утичу на читаоца као свеж брдски и шумски поветарац на замуљаву суперфинулу културног живота.

Поред ових одавна беше их још читав низ, који потврђиваху и лепоту превода и несумњиву вредност оригинала. А када за тим, после овако заскалог дочека, изађе г. Јенсен са преводом „Горскога Вијенца“ (у надану шведске академије), шведске симпатије према српском народу добише још јачег израза.

Г. Јенсен већ се неколико пута сусретао са хладног севера међу Јужне Славене, па и сад кад ове редове пишемо, бави се овај угледни шведски списалац и искрени српски пријатељ у нашој Атини, у лепом Дубровнику. Плод његова најновијег проучавања у нашој средини, изразе његових поновљених симпатија очекујемо са искреном радошћу, уверени да ћемо и опет бити задужени, да му од срца довикнемо: *Хвала!*

Наполеон у Египту. — Године 1798. Наполеон Бонапарта, у пратњи научењака, уметника и велике војске, предузе своју знамениту експедицију у Египат, у намери да га освоји, те да тиме ослаби енглеску поморску силу и доведе у опасност њено колонијално царство у Индији. Он срећно пређе преко Средоземног Мора, заузе Александрију и пође на Каиро, где га у близини Пирамида очекиваше велика војска мамелучка. „Војници, помислите да четрдесет векова гледају на нас са ових Пирамида!“ Војници су разумели речи свога ђенерала, битка беше добијена.

Ова експедиција Наполеонова много је важнија у погледу културног него ли у политичком. Научењаци, које Наполеон бежаше са собом повео, прикупише многобројне сложене старега Египта — те колевке људске цивилизације, трудећи се при том да прочитају тајан-

ствено писмо са гранитних споменика. Шампион, Маријет и Масперо задужили су човечанство баш тиме, што су оживели далеку прошлост старог Египта.

Наша слика представља Великота Нанолсона како на погледу самих пирамида, а у присуству свога штаба и учених људи посматра једну мумију — остатак човечији из древне прошлости египтске. Први поглед на ту сцену нашег човеку витане, шта ли је у том тренутку мислио и осећао овај велики човек, пред којим се свет тек бејаше почео да отвара. Нема сумње, ако не још тада, а оно је извесно после Ватерлоа морао и он узвикнути заједно с царем проповедником: „*Таштина над таштинама, таштина над таштинама, све је таштина!*“

Руница (сликао Е. Влас). — Рунице јој пуне ружиних пупољака, који су заједно с њом тако лепи и тако чедни кити. Загледајте се дубље у то нежно цвеће: све је тако мило и допадљиво, а на његову најлепшем пупољку не знате шта је лепше: да ли оне очице, она усташица, онај чедни осмејак, она невиност која из свега тог тако заносљиво веје?

Црногорци (сликао Ђ. Вашић). Увек се радујемо кад видимо туђина пријатеља да за своје производе тражи и налази предмета и у нашем народу. Овај мађарски сликар, који није непознат нашим читаоцима, врло радо и врло често заводи у наше крајеве ради својих сликарских студија. Он је до сада објавио већ читав низ својих радова из српског народа, у којима није одмицао од онога што је видео, ни у ласкавом ни у рђавом смислу. Верност у његову представљању најбоље је јемство за правилно схватање онога што износи, те из тих разлога и доносимо радо његове радове у „Новој Искри“.

Српска санитетска чета на маршу и Српска санитетска чета на одмору. Већ је прилично времена како нам се обраћа пажња (у толико мила што долази од Срба ван краљевине Србије) да у свом листу доносимо и слике из војничког живота у Краљевини. Тој се жељи, ево, радо одговарамо, а постарали смо се и за повећи број таквих радова. — Данас доносимо слике санитетске чете београдског гарнизона. Потпуна опрема овог најхуманијег дела сваке војске, његова извештајност и спрема за сваке евентуалности потпуно задовољавају не само војничке старешине већ и сваког Србина који и од српске војске очекује остварење својих данашњих идеала.

Са париске изложбе: Велики Двор у Јелисејским Пољима. — Унутрашњост Јелисејског Двора. — Grand' cour de Paris — Hôtel de ville. — Капија Св. Михајила. — Мост Александра III. — Украс са Електричне Палате. — Мали Двор у Јелисејским Пољима. — Велики точак. — И Велики и Мали Јелисејски Двор одређени су за уметности свих народа. Унутрашњост Великог Двора, огромна по својим размерама, биће најлепши и најзанимљивији део Париске Изложбе. Мост Александра III води преко Сене у саму изложбу. Велики Париски Токак дело је једног енглеског инжењера, а коштао је преко 40,000,000 динара. Капија Св. Михајила главна је улаз у изложбу, а подигнута је по угледу на истоимену средњовековну париску капију. — „Hôtel de ville“ и „Grand' cour de Paris“ представљају грађевине некадашњег Париза. Електричну палату, које слику доносимо у прошлом броју, краси фигура огромних размера чију слику приказујемо данас.

НАУКА

Српска Краљевска Академија у 1899. години

Рад у самој Академији

а) Академија природних наука имала је 8 скупова, и примила је ове радове: 1. од академика С. М. Лозанића расправу „Хемијске комбинације“, која ће се објавити у 59. „Гласу“; 2. од академика Др. Ј. Цвијића расправу „Каретна поља западне Босне и Херцеговине“, која ће се штампати такође у 59. „Гласу“; 3. од дописника Св. Брусице „Иконографију неогенско малакозоичко фауне“, дело се ово није могло штампати због недовољних средстава; 4. од пок. Др. Радм. Лазаревића прилог за флору маховина у Србији; 5. од Мил. Симића чланак „О маховинама у краљевини Србији“; 6. од Николе Рапојевића чланак „Прилог флори глина у Србији“; сва три ова прилога биће објављена у 35. „Споменику“ Академији; — још су примљене и дате академицима на оцену расправе: 8. од Др. Богдана Гауриловића: „О тежинама алгебарских склопова“ и „О аналитичким изразама неких функција“; 9. од проф. П. С. Павловића: „Форманифери у друго-медијанским слојевима у Србији“; — сем тога је ова академија: примила и за проглашење нових академика Др. Јов.

Цвијића и Др. Мих. Петровића одобрила приступне им академско расправе, које су читане на свечаним скуповима Ср. Кра. Академије 2. и 9. јануара ове године.

б) Академија философских наука имала је у прошлој години четири своја и два с академијом друштвених наука заједничка скупа; у круг рада ове Академије иду: 1. прикупљање и спремање грађе за велики Академијин Речник књижевности језика српског; 2. прикупљање грађе и припрема за издање новог Зборника српских народних песама; 3. расправе професора А. Гауриловића: „Истор. сећања у нашим нар. песама о Краљ. Марку“ и „Прилици чари и естетичари у новој српској књижевности“, од којих је прва примљена да се штампа у 58. „Гласу“, а друга је на оцени у једног академика; 4. књижевника Н. С. Петровића, из Женеве, списе „Покушај за франц. библиографију о Србима и Хрватима“, који се нећ штампати као засебно издање Академијино; 5. прихваћена је и г. министру просвете и цркв. послова препоручена понуда проф. Јаше Продановића и проф. припр. Др. Костића: да се, под надзором ове Академије, израде и о државном трошку штампалу „Допуне српској библиографији“.

в) Академија друштвених наука имала је 4 своја и два скупа заједно с Академијом философских наука, на којима су приказани и за штампу примљени ови научни прилози: 1. од академика П. Срећковића: „Критички преглед истор. извора о Кнезу Лазару и о Краљевљу Марку“, који се штампати у 36. „Споменику“; 2. од академика М. Ђ. Милићевића: „Безешике о нуријама, црквама и манастирима у краљевини Србији“, које ће се штампати у истом „Споменику“; 3. од академика Валтара Бошковића: прилог историји старог Дубровника „Писма (из Рима) Роси Градићу“, која ће се штампати у 37. „Споменику“; 4. од академика Јов. Милићевића: „Један прилог о Боју на Марици“, који ће бити штампан у 58. „Гласу“; 5. од проф. Јов. Н. Тожића: расправа „Црнојевићи и Црна Гора од г. 1472 до 1528, која ће се штампати у истом „Гласу“; 6. од проф. Ст. Димитријевића: расправа „Односи неких патријарха с Русијом у XVII веку“, одлука о овоме спису још није донесена.

На заједничком скупу с Академ. философских наука ова је Академија донела ове одлуке: 1.) да се прегледају, опишу и унесу у каталог сви писани споменици из историје српске и рукописне збирке Срп. Кра. Академије и Нар. Библиотеке; 2.) да се почне спремати за штампу велики зборник за историју, језик и стару књижевност српског народа, чега ради је одређен и нарочити одбор.

г) Академија уметности имала је три скупа и на њима се бавила овим пословима: 1. одлучила наставити рад на прерађивању иницијала и шара из старог српског језику, дела војводе Николе Станковића; 2. приредила изложбу слика из старих српских манастира, које су радили академици М. Валтровић и проф. Др. С. Милутиновић; 3. оценила уметничку вредност Етнографског одбора посланих прилога народних орнаментике и локалне музике;

д) Академијино председништво имало је 18 скупова, на којима су отирављани ови послови: извршиване одлуке стручних Академија и целокупне Академије, спремање буџет, одређивање хонорара одлучивано о везама с другим просв. установама и о размени издања, итд.

е) Целокупна Академија, сем два свечана скупа за проглашење нових академика, имала је седам редовних и један главни год. скуп, на којима је ово урађено: 1) одлучено уређење Академијине књижице, чега ради изабран и други привремени секретар; 2) суделовано у сакрају Академијиног председника Јов. Ристића, сем учешћа у сироподу, прилагодом венца и одлуком о оријенталној беседи; 3) суделовано у прослави Пушкиновој и Мајевој и у књижевној четрдесетогодишњаци Дукићевој; 4) бирани нови правни и дописни чланови Академије, секретари посебних Академија на 1900 г. и прегледачи рачуна за 1900 г.; 5) продужено суделовање у раду одбора за набавку књига у Нар. Библиотеци и у раду Универзитетске комисије; и т. д.

Рад у Академијиним одборима.

а) Рад лексикографског одсека био је у два правца: списивање речи из књига српске нове књижевности, и купљење речи по народу.

По првом поседу означавање су речи у 130 књига (1830 таб.) и списано је 75-057 ластања, што са претходним износи свега 263-211. На означавању речи у књигама радло је осам лица, а на списивању, сређивању и убацивању шеснаест.

Позиву за купљење речи одавала су се 53 скупљача са 49.150 речи из живог народног говора. Највише је речи из Србије и из Црне Горе (по 20.000 и нешто више), а остало је из Старе Србије, Македоније, Босне и Херцеговине, Далмације, Барање, Хрватске и из Баната. Међу скупљачима највећи је број учитеља из свих српских крајева, па онда ученика учит. школе, професора и др. С раније добијеним збиркама има сада одсек свега 69.750 народних речи. Целокупна грађа за речник износи до сада 352.964 ластања.

б) Рад у етнографском одбору иде у два правца: рад на спремању зборника српских народних песама и рад на испитивању српских села.

У првом одсеку прегледано је од почетка рада 290 разних дела у којима су нар. умотворине објављиване (59 књига засебних збирка, 79 год. књижевних листова, 112 књига попремених издања, 23 календара и 17 других зборника). На њих је на засебним листићима списан сдржај 1145 јуначких и већих жен. нар. песама и означени први стихови 1015 краћих жен. нар. песама. Уз то је набележен још и знатан број других нар. умотворина. — Рукописних збирка сада има академија 40 са 656 јуначких и 2350 женских песама; 178 народних приповедака, 2380 пословица, 2389 заговатака и питалица, 150 подокочница и бројница, 469 гатања и бајања и 65 списа нар. обичаја и лекарстана.

Рад на испитивању српских села настављен је по упућенима за испитивање села у Србији и осталим српским земљама, а нарочита

се пажња обраћа на питања која су се студијом извештаја показала као важна. Према прикупљеном материјалу почт је рад на одређивању главних центара из којих су остали крајева назељавани. Пришло се и изради антропогеографских карата за поједина села и целе, потпуно неспитане, области. Дале је истраживан основни облик српске куће и све промене кроз које је тај облик пролазио. Сад се поглавито прибирају подаци из осталих српских покрајина, пошто је из краљевине Србије довољно грађе добијено. До сад је сређено 1200 описаних села, и то ове године 200, а остало раније.

в) Одбор за *Мариновићеву задужбину* имао је свега један састајак, на коме је досуђена награда сину пок. *Светозира Ранковића*: „Порушени идеали“.

Академијина издања

У 1899. г. штампани су ови списи: 1. Академијин Глас 55. и 57.; 2. Академијин Споменик 34.; 3. Дубровник и османско царство, I књ.; 4. Првихо путовање по Србији 1829 г.; 5. Годишњак Академијин XI и XII књ. 6. О трошку Батазакиног фонда штампана је II књ. Историје срп. устанка, а из редовних дохода Академијиних помоћу је штампано: 7. Музикална академика Дав. Јенка.

У штампани су: Глас 58. и 59., Споменик 35., 36. и 37. и Француска библиографија о Србима и Хрватима.

Стање Академијине благајнице у 1899. г.

У течају 1899. г. Академија је примила 46.785-59 дин., и то: поклон Њ. В. Краља Милана 10.000 дин., државна помоћ 15.000 дин. и 3000 за став, а остало је био нит рес из разних задужбина и други приходи. Од те суме Академија је у 1899. г. потрошила 33.629 дин., и то: на плату чиновника и служитеља 6387-32 дин.; на хонораре писцима 3692-50; на израду речника 5198-75; на Етнографски одсек 1373, а остало на привремене издатке (хонораре), на улагање у Академијине фондове и на разне потребе.

Академија има код Управе Фондова на руковању: 1. Легат пок. Марије и Мијанла Миливојевића из Крчмара, намењен на помоћ остарелим и изнемоглим српским епископима; сада износи 21.591-06 дин.; — 2. Легат пок. Катарине Ивановићке, намењен из одржавање њенине галерије слика у Нар. музеју; износи 4534-55 дин.; — 3. Прилог Марка Добројевића трг. из Крупе (у Босни) на подизање споменика Вуку Ст. Караџићу; износи 225-80 дин.; — 4. Од покљона Њ. В. Краља Милана у 10.000 дин. остало још 1424-70 дин.; — 5. Задужбина Ник. Мариновића има осн. капитал у 12.000 дин. и 3480-15 дин. од прихода, свега 15.480-15 дин.

Поред овога Академија је добила у овој години за подизање Дома за С. Кр. Академију, Народну Библиотеку и Музеј Српске Земље 220.000 динара из разних застарелих фондова, и велики књижевни фонд пок. Дам. Стаменковића који је крајем прошле године износио 305.600 динара.

Народна библиотека

У току 1899 г. служило се Нар. библиотеком 658 лица, највише ђака (331) и наставника (116); странаца се служило 59.

Узимано је на читање 12.946 књ., и то највише научних (10.866) на забавних (1465). Од тих књига било је на српском језику 7543, а на словенским и страним језицима 5403. Највише је књига читано у новембру (2703) и децембру (2612), а најмање у јуну (470).

Крајем 1899. г. било је у Нар. библиотеци 31.970 дела у 69.830 свезака (од којих 10.190 дупликаата). Рукописа је било 625, штамп. првина 141 (дупликаата 16), геогр. карата, слика и т. д. 2293 у 999 нумера (62 дупл.), политичких новина 961 у 243 нум. (295 дупликаата). Свега дакле библиотечких предмета 74.223.

Буџет Нар. библиотеке износи 24.280 д., од којих 8000 за набавку и повез књига, а остало на плате чиновника и служитеља и на канц. трошкове.

КЊИЖЕВНОСТ

КРИТИКА

У слободним часовима. Књига за младеж са сликама. Сиремио Ж. О. Дачић, Београд Штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1900.

Ко би судио о нашој новијој књижевности по списима, који су намењени младежи, морао би доћи до закључка, да ми врло брзо идемо напред. Ну, ко би судио и о ваљаности наше књижевности по тим књижевним производима за младеж, морао би доћи до закључка да наша литература није од особите вредности, јер је несумњиво да се у нагом расту дечје књижевности може да одабере врло, врло мало добрих књига.

Књиге се за децу по пишу из љубави према омладини, већ највећи део на просто спекулације, да се дође до које крајнице, којом ће се подмити не само каква потреба већ и каква луксуза, да не речем и страст. Ми зато и видимо да на дечјој књижевности раде и звани и незвани. Једни прештампивају своје или туђе већ раније скупо падаћене немице, слике и чланчиће, на то завију у позлаћене корице и носе на пазар. Други од „Ласта“ праве „Ластавице“ и обећавају да више неће досађивати својим пријатељима, ну тако се то само каже, док се не смисли што „ново“. Међутим све су ове књиге без плана, без свесно одређеног идеалног циља, којем књига треба да послужи. Сваки од тих „књижевника“ рачуна на добру дечју, а још боље одеве дечје и на пријатеље, који ће књигу из буџа својега рачуна за рачун нишче да растурају. И тако то иде из дана у дан у већини случајева. Добро се може и да изгуби у маси тих спекулативских система. Оно се може и да не опази. Зато је ланас дужност критике да, на првом месту, уочи што је добро и да то прикаже.

Ми хоћемо да прикажемо једну књижицу за децу из мамога добрих и ваљаних. То је књига за младеж, чиј смо назив напред истакали. Њу је писао човек, за којег се сме рећи да је мајстор у својем послу, јер му ово није првина, а најмање му се може пребацивати спекулација. И само име овога списа врло је лепа поука: читајте, децо, у слободном времену, читајте а не заборавите размишљати и о свему што вам је у школи говорено!

У овој књизи има неколико песама, од којих је једна народна; остало су приче, басне и омањи чланци.

Првом се поемом хоће да негују патриотско осећања. „Хај, славно је Србији бити!“ — И облик и садржина су лепа. Песма на стр. 30—31 пуна је дечјих наивности, а нема детета, које је неће моћи и на себе применити. „Сан Краљевина Марка (стр. 74—76) износи у лепог облику народно веровање да Марко спава и да ће устати, кад развијемо заставу славе наше старе и кад нам у рукама свицу осветничке димнишће.“

Може се с правом рећи да су све лене песме, које су у књигу унесене као и народна песма (стр. 24—26). Ова народна подстиче и буди с осећањем према нејаким створовима у чему нам је лепа пример народни идеал јунака из Србина Краљевина Марка. Било би без изговора још боље да је оваквих песама још која у књизи. Лему абирку народних песама, које су сасвим недесне за децу, још немамо. Треба знати да многе народне песме и ако су лене нису за младеж. А унесене песме у ову књигу доказ су, да би г. Дачић умео учинити добар избор, а то до сад као да нису срећно изабрали ни они који су понеке народне песме уносили у читанке за школску омладину.

Од прича и др. чланчића истичу се не леног а особито својом тенденцијом: Отац и кћи (стр. 4), Јанко Гагић, Браћа, Необична ценица, Кнез Михаило (стр. 26, 63, 39, 13) и др.

У првој (Отац и кћи) најживљим бојама прта се љубав синовла и родитељска. Тиранине, не бојим те се, рођ сам ти, али ме пусти да посљедњи пут изљубим своју милу дечицу! Оку то не би допуштено, али га љубав дече ослободи ропства. „Јанко Гагић“ има исту сирху. Можда би било добро да је уз ову додао и песну о истом догађају: за децу из основне школе то би било још веће задовољство.

„Браћа“ је пример братске љубави, која се у причи „Другови“ и даље развија, јер и другови треба да се воле као браћа. Ова се љубав постепено преноси и на друге људе и земљу. Кад се омладина у опоме правилно ухвати — а то би г. Дачић желео — онда ће се за свакога нашег млађана некад морати рећи:

„Благо њему! Он је одужио дуг, који сви дугујемо својој отаџбини“, како се вели у причи: „Благо томе ко погине борећи се за отаџбину“ (стр. 76).

Необичну ценицу читаће деца са уживањем. Свршетак јој је нун поуке, која ни за једног читаоца неће моћи остати неопажена: „Прошли дани не враћају се ниш. За живота ниси ништа радио, на ти је и самона сада тешко. Много их је, који су, као и ти што си, цео век провели у нераду.“

Да споменемо још две приче: Странац и птице (стр. 10) и Најтрајније богатство (стр. 31).

У првој се прта и подстиче љубав према новиним, ситним животинама, али не на наш уобичајени начин: „Јер су нам оне потребне и врло корисне“, што ћеће паћи у уибеницима и др. књигама за децу, већ:

„Ове птице затворене су, и ако нису никоме никакво зло учиниле. Ја сам их ослободио, нека буду срећне у слободи, као и ја што сам.“

„Најтрајније богатство“ треба да помогне угушвању себичности и тежње за материјалним благом, чиме нам обично пуне главу понеки писци, мислећи и нехотично на своју грађанственост. Ну, и нашој се г. писцу поткрада једна погрешка: „знање је једино богатство“. Овде је требало некако извести: али кад се употребити за опште добро на пр. својега народа, на тек онда да може човек рећи да је срећан. У противном, и знање без алата и алата без знања немају вредности.

Кнез Михаило. Како је Вук учио, Ниш, Чика Јова лени су чланци, којима се проширује и доунавља дечје знање, а подстиче и љубав према великим људма, негују се осећања захвалности и дивљења за оно што је и за одрасле увек лепа пример, те нас својом величином осваја и задобија.

Под утицајем непедагошке струје, која не уме да правилно схвати вредност ручног рада, а коју преставаљају неколико наших педагога, и г. писац саветује деци ручни рад (стр. 66). Овај је чланак могао изостати а без штете из књигу, јер је ово сумњиве вредности: „Како је много пријатније провести време у корисном раду него у доколицы и нераду.“

У распореду појединих чланака нема некога шаблонског реда, и то је врло добро. Г. писац је свестан намере своје књиге. Он хоће да одмени осећања својих читалаца, нише лепо и са осећањем, а при том цела књига има органске целине, као што смо то у неколико напред показали. Његову ће књигу радо прихватити сви сем спекуланата, који пишу за децу а без разумљива, ма да имају и они јасан циљ — чисто свој и чисто спекулативски.

Главна је намера нашега приказа истаћи ово лепо деце, а узгред нек нам је допуштено и препоручити та топло. Смет.

УМЕТНОСТ

ПОЗОРИШТЕ

Српско вече. — Метерлики, Шницлер и Паљерон. — Сакунтала. — Раздвајмо се! (Сарлу).

Сумњам да је икад реверент Народни Позоришта имао пред собом овако обилан, разноврстан и занимљив материјал за приказ.

Тешко да ће још који пут искреним прилика да се нише у исти мах о Стерији и Метерлику, о Опозицији и Варници, о Кадисци и Сарду-у. Изгледа да је ово најбољини случај у коме се тако потпуно и јасно може видети улога нашег Позоришта, које отвара врата и српским козацима и најбољини француској комедији и екстравагантна модерног доба и најстаријој светској драми коју Историја литературе познаје. На крају, тешко да ће још који пут оцењивач бити у положају пријатнијем и извеснијем говорећи о представљачком особљу нашем.

Увођењем националних вечери Позориште је врло срећно испунило прву и најважнију дужност своју. Његова је титула добила своје оправдање, установа свој експлоатационим, српска драма своје место. На тим вечерима познали смо Стерију, увидели да и по каква заборављена Стошковић заслужује поштовање, уверили се да се још и данас може написати што лепо и искрено као Кнез од Семберије.

Вече од 24. фебруара било је онако састављено: Превара за превару, комедија у једном чину од Стерије; Опозиција, комедија у једном чину од М. Стевановића; Кнез од Семберије, историјски епиграма у једном чину, од Вранислава Нушића.

Превара за превару била је потпуно непозната, нити је штампана досад нити представљана где год. У толико је интересантна, и ако не открива никакву нову особину Стеријину, утврђује и доунавља оне старе већ запажене. Она је прост дијалог, лабав и неспиритично удеши, са јасном моралном тенденцијом, испуњен простом филозофијом. Стар се врло око новца да изведе два комшије. Један га има и зато је неспокојан, нема мира, нема довољно сигурна места за њих: кад су у кољегу — боји се крадљивца, кад су код њега страхује од крадице. Најзад смисли да их закопа у земљу, ту су најсигурнији: нису ни код њега, ни у кољегу. Кад их је тако скинуо с врата закључује да су новци што и жена, док је немаш жељан си је, кад је добијеш брига и терет, па ипак, да ти је да се никако не одвајаш од ње. Други комшија нема новца али би био рад да га има. Видео је кад је онај закопавао нешто под дрветом. Откопа, нађе новац и узме га. Онај у свом старом страху нестрпљиво враћа се и не налази новац. Јадиковао је мало, али се сетно да га је морао комшија пакувати и откопати. Смисли подвалу и поврати новац од комшије, закључујући да је ипак најбоље држати га код себе. Ту страст за новцем која потреса, узбуђује и мучи човека, Стерија је израдио много вештаца и озбиљно у своме Кир Јану, и тако овај дијалог и поред оних истинских онажања, просто и јасно изнесених, губи се и остаје без великог интереса. Г.Г. Н. Станојевић и С. Тодоровић, два одлична глумца у нашем Позоришту, умели су и тог вечера својим занимљивим тумачењем да одрже писца, да заинтересују публику и да покажу своју марљивост.

Опозиција Стевановићева кружи кроз сва путујућа позоришта по Србији. У Београду се први пут појавила овог вечера, најдужије и дешише парафна, како и долажу нашег Позоришта, са изгледом чистијим и примамљивијим. Њен је предмет врло обичан и познат, с том добром особином што је узет из живота. Омиљен код наших књижевника, завијан у подмех и изнотен у коначној форми у приповетки и комедији, приман увек уз плесал и смех. Подмех се титра са старим коленом, плаћивим и „безиректорним“ чиновницима из првих дана нашег политичког живота, који су живели у непрекидном страху од Господина Министра, и у подозревању на „комунисте“ и опозиционаре, „који својим револуционарним идејама подривају постојеће стање“. Тај нечисти страх и подозревање доводио их је са целом породицом, па чак и пандурима, у врло занимљиве ситуације, стварао заплете у њиховом породичном животу и мамало љубовитљива и наковна вера да завире у тај живот, да га пресакну и да га предају подмешљивом потомству. И у Опозицији је мирни породични атмосфери узбурила политика класетана Недељка, а разведриле неке старе новине, које у пометњи дадоше канетану место нових. У њима је он прочитао да је нашо министарство а дошло опозиција на власт. У таквом положају он даје кћер за опозиционара, кога је пре тога из куће избацио. На крају је пометња откривена а „безиректорни“ чиновник смејају.

Ако ни због чега другог вреди видети ову комедију бар због представљача, који врло добро изгледају у њој. Наш стари и предани чиник Вурка (Г. Рајковић) обукао се и маскирао одлично и држао занимљиво. Тако исто и Г-да Јовановићка, која се увек у српским козацима истиче. Пажљиво је изашао у својој младој уздици и Г. Стојчевић, који онако лепо игра Трузадана у Слуга двају господара.

Бољакљиво прилази последњем чину, не зато што је потребна велика смотреност и тешка критика, већ с тога што ће ми бити веома жао ако не успем да довољно заинтересујем за сам комад. Војин се да ноћу наћи довољно одабраних и снажних речи којима бих истакао дивну вијесу, која је дала сав сјај, сву лепоту, сав значај овој националној представи: која је учинила част Народној Позоришту, ставила најпријатније вече београдској публици и задовољила много пријатеља и поштоваца своје писку.

Изгледа ми готово измишљено напознати, како је она скромна, само један епиграма, како је и писац и назива, без драмске забује и њених претензија. А већ су београдски артисти објавили да је Кнез Иво историјско лице о коме прича наш хроничар, кога је онекао српски народ и коме је сисао новац песник Србијанке. — Кнез од Семберије је један од оних светлих, дивљих својена којима је историја једног српског народа окињена, који тако речито и силно говоре о његовој души, његовом срцу и његовом вистештву. Моментат из живота једног човека, једног народног кнеза са обала хладне Дрине, који је дао све богатство сиротиње сембратке, тековину отаца својих, поносите дворе своје, златно руво и јуначко оружје, икону дедовску, живот старе мајке — и све само да откупи триста и три роба што их вођаше Турци из поробљене Србије. Дело милосрђа српског, дело љубави братске, дивно сложено у сцене, с љубављу и искреношћу израђено, у тону поетском, који одјекује ду-

боко, бољно, и дира, чудно дира, сузу лами и неки бого-мученички понос уговни. Кнта драмских сцена повезаних тврсто и распоређених складно, написаних језиком јаким, чистим и одмереним, без фразе и високопарног израза и патристичких песника нашег времена.

Иво, кнез од Семберије чу да Кули-Канетан води триста и три роба преко земље његове. Он чује писак поробљеног нејачи, чује збоку ропских окова, чује уздице спутаног Подрица. Он не сме да гада тај јад, не може да се бори са силам Кулиновом, али ће наћи новца да робље откупи. Послао је поклесара да унута за откуп. Много тражи Кули-Канетан, осам хиљада рушница. Од куд да скупе толике новце, кнез нема, народ још мање. Иво је позвао кмете нека донесу колико ко може. Они су дошли и понели све богатство своје, сву сиротињу своју, сав јад свој. Каква сцена, пуна тешких уздица и жаука некад носителог Вошњака, пуна скрушене поштинске којом је прожмано срце богате сироте, срце народа једног. Један је донео сиромашан дар девојци која ће остати неудата, други је донео порез што га мучно сачувао, трећи пржавицу коју је за крух сачувао лето аргатујући; остаје несрећан, гладан и го, па онет — дао је све. Иво је изручио ризницу кнежевску, па још ни близу накрмљено. Ни да чује Кули-Канетан. Најбољу њишу дао је, златно руво са себе скинуо је, мале пушке срном оковане жртвоване је, крадедовску сабљу победама осветљану отпасао, стара мајка низу злата за снаху сиромашну откупу је додала — па онет мало Турчину. Иво даје дворе своје, у којима је свака чинија нецењено благо, светиња посвећена животом предака. Још је мало. И последњи напор велике душе и последњи крик милостива срца. Изнишао је из двора отогон, расипан, измучен и сломањен, божјак посећи у рукама златну икону и кандило. Угасио је и пламен домаћег огњишта, утрнуо је и осветлени алжак који је светлосцао и дрхтао пред иконом праотаца његових, који је смерно и богобојажљиво опомињао заборавног Бога, да у куту земље, на обалама валовите Дрине, живи једна шака патника, која узаман унпре своје сузито око у његову иравду и свепоћ. Ни то не беше доста. Још је жртве требало, још је Иво нешто имао, веће, светиње, богатије и драже од блага, оружја, двора и иконе. Иво је дао мuku своју, раскинуо светле успомене своје, дао кандило, али остаде још једно благо везано за двор срцем, припијено за икону душом, остаде срце мајчино. Кад Иво откиде и последњу жицу, кад даде и последњу светињу оно пренуче и паде на откуп да га доуни, да га освети.

Кнез Иво није било тешко с успехом извести; ма да су код нас и ти успеси ретки. Г. М. Петровић добро је играо. Госпођа Гургова, у својој краткој али видној уздици, са својим меким гласом, благим и милним лицем дала је заиста најскупоценији откуп за своје уметничко име.

18. марта давана су у Позоришту три нова комада од по једног чина; две драме и једна комедија; све три у чистом и глатком преводу. То је вече било врло интересно, ретко, ново и чудновато. Спремљено за марљиве посетиоце Позоришта, за свет коме литерарне вечери нису стране, који је већ гледао Шалерона, читао чудне ствари о Метерлику и заинтересован у напред појавом Шиндлеровом.

Незвана гопшља је драма у једном чину, од Метерлика, у преводу Ур. Петровића. Ову необичну, страшну, језину, мистичну, боље би било рећи трагедију по драму, играју деа, отац, стриц, деа — три младе девојке, милосрдна сестра и служавка.

Летња је ноћ, чаробна, са примом хоризонтом, нема и тиха, чује се како ливне тајанствено жубори, како трава расте, како стар трепери и гмиже, све чудно и очарано. Породица се скупила у једном одељењу с отвореним балконом и прозорима, забринута болешћу кћери, сестре и мајке, која се скоро породила; погружени и узнемирени, говоре о болесници и очекују једну рођаку која ће вечерас доћи. Али воз је дошао а ње нема. Па ипак они чекају. Кога? ко зна. Нагледа им да неко мора доћи, лекар, рођака, ма ко. И они чекају. Нешто се невољно угнедило у њиховој души, непрестано се осврћу, погледају на сат, баш неког чекају. Буте, латкад иревале коју реч с удахом, једна чујно, спено. Глави и слони доде, тајанствен и обузет слушњом непрестано припија да неко долази, осећа нечисти дах; чини му се да они непрестано шапућу, да нешто крију од њега; моли их да га воде да види болесницу; ма да куте он их утишљава да не пробуде дете и мајку који спавају у побочним собама; гони их да затворе врата на балкон, која не могу никак да се затворе, као да неког треба да пропусте, и кроз њих дозире шум; прво од једном заутале тице које су пре тога буђориле, затим све рибе у рибаку зарониле дубоко, и најзад као да неко коси у башти, баш чују суво шиптање косе. Деа осећа да ламина слабо гори, да се лагано гаси и ламина се угасила, а они у мраку седе и чекају....

У истом тренутку из собе детиње чује се писак, из болесничке излази милосрдна сестра да објави смрт. Најзад, неко је ипак дошао.

Ето то је Незвана гопшља. Само глатка, округла, јака, ефективна. Са речима пробраним, реченицама изрезаним, сценама зачараним и вешто удешеним, љубовим и мистичним, које јасно показују писца Кнегиње и де Малене. Она је фантазија једног чудног, необичног духа. У њој је изражен тајанствен, унутрашњи, невидљив живот који управља спољашњим. Њом писац показује како бедни човек осећа вечиту и страшну судбину која лебди над њим; у ваздуху, у природи, у детињем крику, у гасном пламену, у свима ситуацијама он види њене симболе; види тајанствену везу између свега, он угоси душу у све и ставља под утицај невидљивог све. Ко зна шта је још писац хтео рећи њом. Његова дела нагледају као стипатски хијероглифи, у којима је тешко увек наћи смисао, кога чак по некад можда и нема.

Благ прелаз од мрачне Метерликове драме ка веселој и сјајној Варници Шалероновој, чини Другарица, драма у једном чину, од Артура Шиндлера, у преводу Св. Јакшића.

Ја рекох тек благ прелаз, јер драма је суморна само не онако тајанствена, са обилатом фантазијом али не мистична, филозофска али ипак животу банска. Пред представу кружио је глас да је непознати аутор Другарице добар модерни бечки писац. Све је то утвр-

дила представа његове драме, у којој се излаже обична и кратка историја једног пара: она је била млада, а он стар — и то је све. Обична историја али израђена занимљиво, фино и јако.

С горчином, благим песимизмом и философски, али не досадно, протресе, дакле, писац један случај из компликованог питања о браку. Пилграм, професор, оженио се, пошто је превалио, како се то каже, подне живота. Непријатна последица тога било је браколомство. Он је њу примио мирно, с философским уздицама, посвећујући свој живот науци. Али је њина његова душа, велика и наменита, патила, он се мучио поред њене и младе жене без ње, био је без илузија али је ипак тражио од живота нешто; великодушно је прашао својој жени и само чекао дан кад ће доћи с љубавником, то беше његов асистент, да затражи слободу, коју би им радо поклатио. Изненадна смрт женине прекинула је све. Од тога тренутка почиње драма.

Позно јесене вече, после потреба, он нешто суморан, али присебан, миран и тих, без потребе за утехом, способан за рад, ма да осећа ужас кад помисли, да је она ладна, без крви и живота, земљом затрпана. К њему је дошла пријатељица, Олга Мерхолм, да проговори са старим пријатељем искрену реч, да га утеши и да покупи нека писма која су после покојнице остала. Он је знао да су то љубавна писма жене његове, и ако их никад није видео; чудно се само зашто се од њега крије оно, чега је морало бити и што би он свадно и не погледавши; зашто крити од њега оно што је он скривао да маром својим осећао; нашто штетити илузије кад их он никад није ни имао; зашто га тешити за женом која је другом припадала, која није никад разумевала живот његов, није испуњавала време његово, коју је он дано изгубио. Све утехе, сав мелем требало је сачувати за љубавника, коме она припадала, тај је њу изгубио. Његов асистент вечерас ће доћи, и он ће га сам одвести на гробље, он ће га подићи ако падне, он ће га тешити ако плаче. И он је дошао, обичан, званично-скрушен, с парадном изјавом жалости, с досадним питањем како се то десило. Најзад је знао професора на море с њим, тамо је пријатно и весело, тамо је његова вереница, у друштву њиховом разглагољавали се. Вереница! а она? И кад је срећни вереник признао да има две године како он познаје своју вереницу и како је истински воли, професор га је изабацио напоље. Он држао да је боље што се и овако свршило него да је она савладала за ту обману. Али онда беше обманут он и нико више, његова жена знала је све и примаше све. Она је живот лако схватала, вели Олга Мерхолм; она беше створена за инстинкти а не за гутарицу, утврђује професор Пилграм.

Лена драма, са специјалитетима германским, који провирују из оног нешто мрачног и тешког тона, оне философије о животу и наклоности према трагичном и романтичном. Али све те националне особине ублажене и допуњене леним и потреним, учинице су драму примамљивом. У то она је много добила тим што је Пилграма играо Г. Гавриловић. Игра је његова била сигурна, паметна и топла.

Варијанта. Док се у првој драми укочено стеше и гуши у атмосфери која наговештава скору катастрофу, у другој философира о животу после ње, у трећој се живи, љуби, живи. Док се прва креће у тајанственој ноћи, друга у суморној јесеној вечери, трећа у слободном мирисавом зраку, на сунцу које греје са свих страна, у пријатној атмосфери чисте, светле, сунчане јесени, којом вибрира смех једног милог и худог девојчета, којом се пролеће љубавна реч једне лене и младе жене, неспретано шумор разговор једног говорљивог, веселог и пријатног момка. Док се прва завршује смрћу, друга удахом, трећа пољупцима и смехом. У Варијанти је све светло, здраво, истинско и љубно.

Француска варијанта, топлија од осталих, ваљарена и обасјана снажним и бљескавим духом Палероновим. Француска комедија, веселија и оригиналнија од других, са особинама и чарима без којих је и Дамина и Сардуова. Срдачан и фини смех једног доброг, веселог и духовитог човека. Комедија са интенивним предметом, неспротно недрим тоном, уметничком израдом. Снима лепим особинама француског духа окићена: веселом, бујном, разноликом, најтањанијим укусом, јасном у изразу, прецизношћу, силом, елеганцијом.

Нестални, весели и необзирли Раул од Жерана, нестални шарени лептир кога заноси снажи цвет залубио се на посветујући у Антоанету, Тоанону, равеницу његове ујне Леоније од Рена. Некад је он волео Леонију „оличени разум“, али га она одбила, удала се за једног старог јенерала и већ постала удовица. Он воли као што никад није волео, ујна му воли да је он досад деветдесет пута тако исто волео, он хоће да се жени, а ујна му се смеје како се он толико пута до сад женио. Али кад је то патрено и с уверењем поновио, кад је казао кога воли и кад је замолио тетку за помоћ, она се узнемирила и замислила. Он је био у неприлици, па то је за помоћ молио. Антоанета га није воледа, то беше чудно девојче, које није никог волело. Осамнаест година, тек изишла из школе, сјама љупкост, цветна младост, бујно-дикутаво и свеже пролеће; жива, весела, немирна, бујна, необзирлива, која се смеје њему, смеје себи, смеје свему и вичито. Шипарица која кикотом отирања свога просиоца; која не зна кад шта говори, јер у исти мах о свему говори само не о љубави; која воли и да дете има и да лешинке једе и да позориште гледа; која има у свом ципу слике, кључеве, лешинке, огледалце, мараму, само не љубавну салугу. Безалогна и отворена природа која збуњује већтог љубавника, који је смело погледао у очи многе лене госпо. Веба, која руши све планове опробаног борца. Једном речи створење које не мањаше варијанте, коју је требало пронаћи и искресати. Зато се он обратио ујни за помоћ, старом помагачу и савезнику свом. Али се овог пута рђаво обратило. Заборавио је да је ујна млада, а на удовица коју је он пре две године просио, заборавио је да је друга ствар била помагати при исплати момачких дугова, а друга при женидби.

Оличени се разум повлачи, Леонија од Рена, узбуђена, мраковолна, саркастична, гледа ципу ту ствар. Она помаже нећак ули преко срца. Запросила је Антоанету на Раула, али је то тако учинила да га је она одбила. Најзад он употребава последње средство —

љубомору, средство, како сам вели, наивно, више не наивно, старо, више не старо, вичито. Покушаће њих двоје, ујна, која је на то једва пристала, и он, да изазову љубомору код Антоанете показујући се као стари љубавници. Удесе да она прислушкује и почну сцену, дању, најфинију, најавоснију, најкомичнију сцену која се бриљантно завршује. Место Антоанете Леонија је пала у мрежу најтањанијег предива, уместо код једне, варијанта је искресана код друге, место Антоанетом Раул се оженио Леонијом. Љубомора је био начин да се искресе варијанта код лене удовице, а не код веселе Антоанетине.

Ма колико писали о Тоанони, Раулу и Леонији нећемо рећи онолико колико Палерон. Умети књижу или доћи у Позориште то је најпријатнији и најпрепоручљивији начин за упознавање са Вар и цом. Овде р забавне и наговештене сцене, разговори, саме реченице и речи, тамо уплетене, уткане, увезене најчаробније, најсавршене, најинтересантије. У њима се сјају изводи сцена у којој Антоанета прича како је просио Г. Жале, безежник, уз пратњу лајана Бобовог; па сцена у којој Раул казује несташној смејачици шта је то љубав, или она кад Раул и Леонија играју комедију која се претвара у забаву. Ја сам у искушењу да наведем све сцене, и немојте се обазирати на ово што сам неке истакао, оне су све једнаке, све без мане, све одличне. Њих је немогуће оделити, оне тек онда баш преде кад су све заједно, тада тек пада у очи она савршена округлина комедије, тек су онда видљиве оне тренутне нијансе у којима је израђено свако лице, свака сцена, сваки разговор. Онда тек имате праву слаку комедије, коју је дао Палерон за једно лице своје: арачак сунчев у роси! Неки цветић љубави.

Представљачи су били добри, нарочито Г. Руповић, који увек лепо, интелегентно, марљиво и тачно тумачи своје улоге. Игра Г-ице Миљковићеве има исте одлике, ујна и лене особине њених година: љупкост и окретност.

Прелазим на Сакунталу. Ја сам у искушењу да поред ове драме ставим немачка а не индијска. Прерађивач је, нагледа, у својој ревности отишао сувише далеко; гледајући и удешавајући према дамашњој, па још немачкој драми, он је дао лажан изглед Сакунтали. На овако ме мишљење наводи изменена фабула у којој један литерарни историчар са приметним одступанима и већом неровнотом износи. А у томе ме утврђује и сумњив изглед њен, слаб утисак кога она чини, подицак и отужан језик у којој (зато у осталом може одговарати и наш преводилац). Међу тим даје јој се одлично место у индијској драми. Она је љубавна драма, у најчистијем смислу те речи, толико исто љубавна колико Ромео и Јулија, или можда још више. Идилична, нежна и страсна љубав је испуњује, то се осећа и ако језик, често врло млак и обичан, задртава осећај, мути изјаву. Написао је Калидаас, а прерадио Алерех Волцоген.

Сардуова комедија остаје за идући извештај.

Д.

МУЗИКА

Маскота, комична опера у три чина, написали Алерд Дири и Хенри Шиво; музика од Едмунда Модрана.

Од француских оперета извођен је досад у Народној Позористи један врло мали број и ако су већином оне по изрази згодније и подесније за мање позоришне од других страних оперета а нарочито немачких. Ове године уграва Нар. Позориста изабрала је, с обзиром на могућност извођења, Одранову комичну оперу **Маскоти** (Батлија девојка), која се представљала први пут 29. јануара а досад више пута понављала.

Одран је поодина познат као наодан и духовит музичар а нарочито на пољу комичне оперете и ван граница Француске. Од његових двадесет оперета признате су као најбоље: *Mia et Helyett*, *Monsieur Lohengrin*, *La poupée*, *Les noces d'Oliverette* и *La Mascotte* и ове ће се одржати у рено; тоју оперетских позориста као и све боље оперете Штрауса, Милекера, Суеца и др.

Текст за Одранову **Маскоти** удеиен је као у свима сличним приликама само делимично по воли и укусу музичара. Компониста у главном се брине, да има подесан материјал за изразу арија, весница, дуета и хорова а прозу потпуно оставља на вољу писца либрета. У **Маскоти** налазимо у музици лених и паразитних партија. У првом чину значајна је по мелодији и хармонији интересантна Балада Пина (Г. Раја Павловић). Ову тему употребио је Одран и у осталим чиницима као атодан *Leitmotiv*, да помоћу њега групише радњу и да нас подести на раније значајне догађаје. Дует у првом и другом чину између Бетине (гђа Тодосићка) и Пина, хор нажеи у другом, шпански мотив (Fandango) путника свирача, квартет између Бетине, Пина, Лорана (г. И. Станојевић) и Рока (г. Стојићев) и хорони у финалу трећег чина најлепше су партије по инвенцији мелодије, и по хармонској комбинацији.

Песачи Нар. Позориста трудни се овом приликом, да што боље и савесније одговоре задатку. С тога је извођење **Маскоте** било у свему складно и живо, као што то нарочито француске оперете изискују, и ми радо констатујемо, да досад још ни једна оперета у Нар. Позористу није тако симпатично примљена од стране публике као **Маскота**.

Гђа Тодосићка играла је насловну улогу **Маскоте**. У грациозној и примерно складној игри, у јасном музикалном схватању и извођењу улоге, посведочила је гђа Тодосићка поново раније мишљење а то је, да је потпуно равна многим првим глумицама велико-парошких позорница у којима се искључиво погује оперета. Г. И. Станојевић (Лоран) одликовао се и оном пријатном добрим хумором и пријатним нуним баритоним. Г. Р. Павловић (Пино), Г. Динуловић (Фригалини), Г. Милутиновић (Нараант) и Г. Стојићев (Роко) извели су своје партије савесно и сигурно.

Капелник Г. Покорни заслужује нуног признања као добар диригент и као савестан и вредан учитељ.

На крају овог извештаја прилагођавамо бележку немског „Финсара“, да ће се Одринска Маскота у богатој околини представљати за све време изложбе у Паризу а то нам је најбољи доказ, како Французи мисле о Маскоти и колико је вредносталају својим осталим сличним производима.

— 11 —

РАЗНО

Једна чувена збирка старих грчких нована. — Пруска влада купила је недавно од швајцарског колекционара из Винтертура, Dr Imboof-Blumen-a, његову чувену збирку старих грчких нована, коју је платила око 600.000 дин. Ова збирка има светску репутацију, и важна је, како по реткости и броју нована, тако и по њиховој уметничкој вредности. Берлин ће, дакле, имати најбогатију збирку нована старих Једина. Швајцарци жао, што је ово благо отишло из њихове земље. Пу њихови музеји не располажу таким материјалним средствима, да би могли жртвовати сличну суму једној тако специјалној збирци.

Знаменита Тицијанова слика. — Италијанска држава купила је, пре кратког времена, музеј познате италијанске породице из Рима Borghese за суму од 3.600.000 дин., коју ће отплатити у десет годишњих рата. Само једна Тицијанова слика из овог музеја, чувена „Света и промисла дубав“, оцењена је преко 2.000.000 дин.

Нова карта Балканског Полуострва. — Географско одељење француског министарства војног издао је почетком ове године Carte des Balkans у бојама. Може се набавити у немској књижари Plon, Nourrit et Cie.

Сувремени „Предентизам“. — Познати пријатељ Срба и Хрвата, а одличан француски публициста, Charles Loiseau, штампао је у овогodiшњој Revue de Paris, свесни од 1. фебруара, чланак: L' „Irredentisme“ contemporain, у коме има доста колико занимљивих толико тачних страница о односима Словена и Италијана на Јадранскоме приморју. Писац је изврсно изложио положај Италијана у Аустрији од 1870., а нарочито од 1882. год. на овамо и њихову данашњу борбу противу германизације у Истрији и у Трсту.

Српски прилог немачкој књижевности. — Г. проф. Др. Сима Тројановић штампао је из 2. овогodiшњег свеска немачког журнала Correspond. Blatt der deutsch. anthropol. Gesellschaft своју етнолошку студију Die Trepanation bei den Serben. Рад је штампан у Минхенској штампарнији Ф. Штрауба.

Православна црква у Аустро-Угарској. — Nouvelle Revue, лист кога је до скоро уређивала позната словенска пријатељница Госпођа Жилијет Адам, донела је, у овогodiшњој мартовској свесци, чланак: L' Eglise orthodoxe et la politique austro-hongroise, par M. Senja. Главна мисао која провучена кроз цео овај чланак јесте: маџаризам се данас храбро држи према православици, и тежи се данас спремају Словенима у Аустро-Угарској, ако им Русија не притекне у помоћ.

Француски и руски протекторат на истоку. — Revue de Paris, у овогodiшњој свесци од 1. марта, донела је чланак Georges Gaulis-a, Une question franco-russe en Orient, где је реч о протекторату над хришћанским правима на истоку од стране Француске и Русије. Први део чланка тиче се јевронске Турске, те има интереса и за нас Србе (овај је одељак за нас у толико важнији, што се писац изражава непристрасно о верској и националној борби на Балкану); а у другоме се говори о протекторату Св. Места и мало-азиских покрајина. Писац, неки затудини француски католик, горко се жали и оптужава због садашњег стања, констатирајући да сада на истоку француски утицај слаби, а руски се све више шири и јача тако, да ће једнога дана руски протекторат обухватити, с неколико изузетака, све хришћанске цркве на истоку.

Најновији спис о источном питању. — Барон Jehan de Witte штампао је недавно књигу овога писца: L' evolution de la question d' Orient dans les Balkans, Bruxelles, Schepens, 1900, на 8-ми, стр. 88. Први део предње расправе обухвата источно питање од Карловачкога мира до Сан-Стефанакога уговора; а други је посвећен Берлинскоме конгресу и његовим последицама на Балкану, јерменским покољима и улози Вилхелма II у стварима отоманске царевине. Овај је спис штампан из Revue generale de Belgique, 1899. до 1900. Пети писац написао је још у немскоме часопису Le Correspondant, књ. 180—181, 1895., чланак: La Montagne Noire; и у поменутоме листу, књ. 182, 1896., A travers l' Autriche — Hongrie, где говори о националним конфликтима у Аустро-Угарској, о дуализму, о Босни и Херцеговини, о Хрватима и о Загребу, о Вакову и о архиепископу Штресмајеру.

Путовање по Косовском пашајету. — Берлинске Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde, донеле су у овогodiшњем седмом броју (књ. XXVI, стр. 315—319) следећи чланак: Reisen in Vilayet Kosovo, von Dr. Karl Oestreich.

Француско дело о Србији. — Alexis Vitry, уредник немске Политичке, парламентарне и дипломатске кореспонденције, штампао је, почетком ове године, књигу овога писца: Etude sur la Serbie. Compiègne, Impr. Leveziel, на 8-ми, стр. 48, с портретима; стаје 2 дин. Нисмо је још имали у рукама, да би могли преговорити коју реч више.

ЧИТУЉА

† Јован Ђорђевић (* 1826 † 1900). — Са искреним и дубоким жаљењем бележимо у читуљу српских просветних радника име Јована Ђорђевића одличног књижевника, уредника Српског Дневника и Летописа Матице Српске, оца и творца српског позоришта у Новом Саду и Београду, професора Велике Школе, редовног члана Српског Ученог Друштва, дописног и почасног члана разних учених друштава у Српству и туђини, Министра Просвете у Краљевини Србији... Нека му је лака гроба слободне српске земље, нека му је трајна успомена у српском народу који може и за њега с уверењем рећи он је свој род љубио!

БИБЛИОГРАФИЈА

КЊИГЕ

1. Ivo Ciprice: Primorske duše. Pripovjesti. Nakladom piševoim. Dionička tiskara u Zagrebu, 1899. — 8-на, стр. 131. Цена 75 новчића.

2. Летопис Матице Српске. Књига 201. Свеска I за 1900. г. Нови Сад, Штампарија Браће М. Поповића, 1900. г. — В. 8-на, стр. 189. Цена 70 новчића.

3. LVII Глас Српске Краљевске Академије. Први разред, 21. (Д-ра Ј. Цвијића: Гласијалне и морфолошке студије о иланима Босне, Херцеговине и Црне Горе; Јуб. Каерића: О инструментима за цртање линија другог степена; Мих. Петровића: Прилози хемиској кинетици; С. Урошевића: Цер (петрографска студија); † Др. Радмила Лазаревића: Досад оважена варирања неколико наших лепидоптера). — Београд, Државна Штамп. Краљ. Србије, В. 8-на, стр. 341. Цена 2 динара.

4. Мала Библиотека (св. 10): Са јадранских обала, кратке приче Иле Ђивика. У Мостару, 1900, издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Касића. М. 8-на, стр. 83. — Цена 24 хл. или 30 п. д.

5. М. Муретов: Јуда Надајник. С руског Мих. Поповића (прештампано из „Гласника Православне Цркве“). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8-на, стр. 38. Цена?

6. Четири главне подлоге за обнављање винограда. Написао Паја Т. Годоровић-Баковчић. Београд, штампано у штампарнији Павловића и Стојановића, 1900. 8-на, стр. 27. Цена 40 п. д.

7. Материјалистичко схватање историје. Од К. Гереза-Превео с француског В. — Београд, издање Савића и Компаније. 8-на, стр. 48. Цена по дин. или по круне.

8. Дарини и Карл Маркс, од Едварда Аволанга. Превео с француског В. е. Београд, издање Савића и Компаније. 8-на, стр. 42. Цена 50 п. д. или 25 новч.

9. Свет. Торокић. Занисци из касабје (књига прва). Београд, издање Савића и Компаније. 8-на, стр. 297. Цена 2 динара или 2 круне.

10. Начело православног црквеног јединства. Написао доктор богословије, права и философије Емилијан Радић од Соколовца. Панчево, штампарија К. Витишлагера, 1900. 8-на стр. 31. Цена 1 круна.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког 16. у месецу. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије год. 10 фог. или 20 дин. у зашт. — Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику „Нове Искре“, Лујинскага гл. бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић.

Милош Велики — Штампарија Бојовића и Митића (Кн. Спом. бр. 35.)